

AAC-KEINOT TUTUKSI

Esite esteettömästä viestinnästä lasten vanhemmille ja läheisille

Tiivistelmä

Tekijä(t) Pirilä, Meri-Liisa	Julkaisun laji Opinnäytetyö, AMK Sivumäärä 31+37	Valmistumisaika Syksy 2020
Työn nimi AAC-keinot tutuksi Esite esteettömästä viestinnästä lasten vanhemmille ja läheisille		
Tutkinto Sairaanhoidtaja (AMK)		
Tiivistelmä <p>AAC-keinoilla tarkoitetaan puhetta tukevaa ja korvaavaa kommunikointia. AAC lyhenne tulee englanninkielisistä sanoista: Augmentative and Alternative Communication. Kommunikoinnissa käytetään päivittäin myös huomaamatta erilaisia AAC-keinoja kuten ilmeitä, eleitä ja olemuskieltä. AAC-keinoja on näiden lisäksi myös mm. tukiviittomat, kuvakommunikointi, esineviestintä ja bliss-kieli. Näitä keinoja tarvitaan, kun puheen tuottaminen tai puheen ymmärtäminen on vaikeutunut. Keinot voivat olla väliaikaisia tai joskus ne ovat koko elämän ajan käytössä. Suomalaisista lapsista noin 7% on kehityksellinen kielihäiriö ja 19% puheen kehittyminen on viivästynyt. Suomessa noin 30 000 ihmistä tarvitsee kommunikoinnin apuvälinettä.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli tuottaa esite, jossa kuvataan lyhyesti syitä sekä tarpeita AAC-keinoille sekä kuvataan erilaisia kommunikointikeinoja. Esitteen ”Esteetön viestintä, tietoa vanhemmille” tarkoitus oli antaa tietoa esteettömästä viestinnästä sellaisten lasten vanhemmille, jotka ovat joko vasta aloittaneet keinojen käytön tai niille, joille keinot ovat vielä vieraita. Kohderyhmänä esitteelle ovat erityisesti esteettömän viestinnän keinoja tarvitsevan lapsen vanhemmat, mutta myös lapsen lähi-ihmiset, niin sukulaiset kuin opettajatkin. Sähköinen esite toteutettiin Office 365 Word-kirjoitusohjelmalla. Esitteessä on 37 sivua ja se on kooltaan A5. Esite sisältää myös havainnollistavia kuvia.</p> <p>Esitteen tavoitteena oli antaa vanhemmille luotettavasti, ymmärrettävästi ja selkeästi ensitietoa AAC-keinoista. Toimeksiantajana toimi Avain-säätiö, jonka palveluihin kuuluu mm. yhteisönohjauksena annettava AAC-ohjaus.</p>		
Asiasanat AAC-keinot, kielihäiriö, esteetön viestintä, osallisuus		

Abstract

Author(s) Pirilä, Meri-Liisa	Type of publication Bachelor's thesis	Published Autumn 2020
	Number of pages 31 + 37	
Title of publication Getting familiar with AAC The brochure for childrens important adults about AAC		
Name of Degree Bachelor of Healthc Care, Nursing		
Abstract <p>AAC is short for augmentative and alternative communication. Every day different styles of communication are being used without even noticing, for example facial expressions, gestures and appearance. Along with these ways to communicate there are more ways, for example: sign language, picture communication, communication using objects and bliss-language. AAC is needed when language output or speaking has become difficult. AAC can be a temporary way to communicate but it also can be used all lifetime. In Finland 7% of children have developmental linguistic troubles and 19% of children in Finland have difficulties with language development. Approximately 30 000 person in Finland needs some sort of an AAC implement.</p> <p>The purpose of the bachelor of thesis was to create a brochure about alternative ways to communicate. The brochure contains also information about the reasons and ways how to use AAC. The brochure was created for parents, who have just started using AAC or for those who are not yet familiar with AAC. Child's parents but also other important people, such as teachers and relatives, can read and learn from the brochure. It was made by using Office 365 Word-program. It has 37 pages and it includes pictures and it is size A5.</p> <p>Brochure's purpose is to give trustworthy, understandable and clear information about alternative and augmentative communication. Brochure was made in collaboration with Avain-säätiö. Avain-säätiö provides AAC-instructions.</p>		
Keywords AAC, linguistic problems, implication		

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1 OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA	2
1.1 Osallisuus.....	2
1.2 AAC ja esteetön viestintä.....	3
1.2.1 Eleet, ilmeet ja kehonkieli.....	4
1.2.2 Bliss-kieli.....	4
1.2.3 Esinekommunikointi.....	5
1.2.4 Tukiviittomat.....	5
1.2.5 Kirjoittaminen ja piirtäminen	6
1.2.6 Kuvakommunikointi	7
1.3 Puhevammaisten tulkkaukspalvelut	8
1.4 Esteettömän viestinnän apuvälineet.....	9
2 AAC-KEINOJEN KÄYTTÄJÄT	11
2.1 Synnynnäiset kommunikaatiovaikeudet	11
2.2 Kielellisten taitojen menetys	12
2.3 Yhteisönohjaus ja lähi-ihmiset.....	12
3 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA	13
3.1 Toimeksiantajan esittely	13
3.2 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus	14
4 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN PROSESSI	15
4.1 Toiminnallinen opinnäytetyö	15
4.2 Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiomenetelmät.....	17
4.3 Laadukkaan esitteen kriteerit.....	18
5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN	19
5.1 Prosessi	19
5.2 Tuotoksen esittely	21
5.3 Tuotoksen arviointi.....	22
6 YHTEENVETO	25
6.1 Pohdinta	25
6.2 Eettisyys ja luotettavuus	25
6.3 Arviointi ja jatkotutkimusaiheet	27
LÄHTEET.....	29

1 JOHDANTO

AAC-keinoilla tarkoitetaan puhetta korvaavia ja tukevia kommunikointimenetelmiä. AAC-lyhenne tulee englanninkielestä, mutta Suomessa AAC-keinoista käytetään usein kansankielisempää nimitystä ”esteetön viestintä”. Esteettömän viestinnän keinoja on paljon ja osaa niistä käytämme päivittäin, jopa huomaamattamme, kuten ilmeitä ja eleitä. Muita AAC-keinoja on esimerkiksi tukiviittomat, Bliss-kieli ja kuvakommunikointi. AAC-keinojen avulla on tarkoitus löytää mahdollisimman tehokas tapa kommunikoida silloin, kun puheella kommunikointi tai puheen ymmärtäminen on vaikeutunut. AAC-keinojen avulla käyttäjän oma kieli, ajattelu ja vuorovaikutustaidot kehittyvät. AAC-keinot ovat myös muistin ja ymmärtämisen apuväline. (American speech-hearing-association 2019.) Ennen kaikkea ne mahdollistavat niiden käyttäjien olla osallisena, niin arjessa kuin muissakin tilanteissa. Osallisuudella tarkoitetaan sitä, että saa tietää ja päättää omista asioistaan. Osallisuus näkyy arjessa esimerkiksi siten, että lapsi voi kertoa mielipiteensä ja ilmaista itseään. Osallisuus on läsnä kokoajan, eikä esimerkiksi kielellinen häiriö saa olla sen esteenä. (Pollari & Hoikkala 2016.)

Suomessa noin 7 % lapsista on kehityksellinen kielihäiriö ja 19% lapsista on puheen kehittyminen viivästynyt. Noin 30 000 ihmistä tarvitsee kommunikoinnin apuvälinettä Suomessa. AAC-keinot voivat olla pääasiallinen tai ainoa tapa kommunikoida, mutta ne toimivat myös puheen ja ymmärtämisen tukena. Keinot voivat olla väliaikaisesti käytössä ja voivat syrjäytyä puheen kehittyessä. AAC-keinot voivat kuitenkin jäädä myös pysyviksi kommunikointikeinoiksi ja olla elämänmittaisia. On olemassa erilaisia apuvälineitä, joita voidaan käyttää viestinnän tukena, kuten kommunikointikansiot. Puheentuottamisen- ja ymmärtämisen vaikeuksille on erilaisia syitä, ne voivat olla synnynnäisiä tai liittyä puhekyvyn menetykseen. (Aivoliitto 2020b.) Syystä riippumatta, jokaisella lapsella on oikeus kommunikointiin. Lasten oikeus osallistua perustuu erilaisiin säädöksiin, sopimuksiin ja lakeihin. (Pollari & Hoikkala 2016.)

Opinnäyteyön idea syntyi tekijän omista kokemuksista. Työn toimeksiantajana on Avain-säätiön Lahden toimipiste. Avain-säätiöltä löytyy paljon materiaalia, jota he voivat jakaa asiakkaille ja perheille. Avain-säätiöllä ei kuitenkaan ole sellaista esitettä käytössä, jossa olisi lyhyesti kerrottu eri AAC-keinoista ja syistä. Avain-säätiö kiinnostui ideasta ja yhteistyö oli sujuvaa.

Raportin ja esitteen teossa menetelminä oli tiedonkerääminen ja omien kokemusten hyödyntäminen. Avain-säätiön palautteiden perusteella esitteeseen koottiin oleelliset tiedot. Tietoa löytyi niin internet-sivuilta kuin erilaisista valmiista oppaista ja esitteistä.

1 OPINNÄYTETYÖN TIETOPERUSTA

1.1 Osallisuus

Osallisuudella tarkoitetaan lapsen mahdollisuutta tulla kuulluksi ja saada ikätasoista tietoa omista asioistaan. Kun lapsen näkemys huomioidaan hänelle tulee tunne, että hän on tullut kuulluksi ja, että hän on mukana päätösten teossa. Osallisuus on vapaaehtoista ja lapsi voi halutessaan kieltäytyä kertomasta omaa mielipidettään. Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi, vaikka aikuinen tekisi lasta koskevat päätökset. Lasten mielipiteiden painoarvo riippuu lapsen kehitystasosta ja siitä, kuinka hyvin lapsi ymmärtää tilanteen. Lapsella on myös oikeus kuulla perusteluja tehdyille päätöksille, eikä lapsen eriävää mielipidettä voi vain sivuuttaa. (Pollari & Hoikkala 2016.)

Lapsen oikeus osallistua perustuu kansanvälisiin sopimuksiin ja poliittisiin asiakirjoihin sekä lakeihin, ohjelmiin ja suosituksiin. Esimerkiksi Sosiaalihuoltolaissa mainitaan, että lapsen mielipiteet ja toivomukset tulee huomioida. Laissa myös kerrotaan lapsella olevan ikä- ja kehitystasoisesti oikeus saada tietää häntä koskevista asioista ja osallistua päätöksentekoihin. (Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 32 §.) YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa mainitaan kohdassa 12. artikla, että Sopimusvaltioiden on taattava lapselle mahdollisuus tuoda vapaasti oma näkemyksensä häntä koskevissa asioissa. Lapsen näkemys huomioidaan ikä- ja kehitystasoisesti. Sopimuksen 23. artiklassa kerrotaan, että vammaisten lasten erityistarpeet täytyy huomioida, jotta he voivat saada täysipainoisen ja hyvän elämän. Vuorovaikutus ja kommunikointi ovat osa kaikkien ihmisoikeuksia, eikä tätä oikeutta tulisi loukata. Jokaisella on oikeus puhua tai pystyä ilmaista itseään niin, että toimivan kommunikoinnin avulla tullaan ymmärretyksi. (Lapsen oikeuksien sopimus, 2019.) Yleissopimuksessa vammaisten ihmisten oikeudesta mainitaan 7. artiklassa, että vammaisilla lapsilla on oltava samanlaiset mahdollisuudet osallistua päätöksentekoihin, saada itseään koskevaa tietoa ja kertoa omia mielipiteitään ja ajatuksiaan kuten muillakin lapsilla. Heidän ajatuksilleen ja mielipiteilleen annetaan ikä- ja kehitystasoisesti asianmukainen painoarvio. Lapsilla on oikeus vammaisuuden ja iän mukaiseen apuun, jolla heidän osallisuutta voidaan mahdollistaa. (Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27. 2016 7. Artikla.)

Erytislusten ja vammaisten lasten osallisuuden esteenä voivat olla aikuiset ja heidän uskomukset, ettei lapsi kykene käsitellä asiaa. Etenkin, kun lapsella on kommunikaatiossa erityisvaikeuksia saattavat aikuiset puhua lapsen puolesta tai sivuuttaa lapsen.

Kommunikaatiovaikeudet eivät kuitenkaan saisi olla esteenä sille, että lapsen näkemys

saadaan kuulluksi. Puhevammaista henkilöä voidaan rohkaista kommunikointiin ja käyttää hänen oppimiaan tapoja kommunikoida. (Ahola & Pollari 2018, 5.)

Kaikille ihmisille pitää taata mahdollisuus ja oikeus sanoa se, mitä ajattelee, missä paikassa tahansa ja mahdollisimman nopeasti. Kun pystyy kommunikoimaan vapaasti, se tuo tunteen siitä, että voi osallistua ja olla osallisena. Toimivassa kommunikaatiossa puhevammaisen pystyy ilmaisemaan enemmän kuin pelkät perustarpeet, kuten nälän ja kivun. (AAC Institute 2019.)

1.2 AAC ja esteetön viestintä

AAC lyhenne tulee englanninkielisistä sanoista: Augmentative and Alternative Communication. Se tarkoittaa vaihtoehtoja ja puhetta korvaavaa kommunikointia. AAC-keinoja käytetään kommunikoinnissa usein myös huomaamatta, esimerkiksi elein, ilmein tai viestejä kirjoittamalla. Ihmiset joilla on puheen ymmärtämisen tai puheen tuottamisen ongelmia tarvitsevat AAC-keinoja kommunikoinnissa, niin kotona, koulussa, töissä kuin vapaa-ajallakin. Niiden avulla voi kehittää omaa kieltään ja itsenäistä ajattelua sekä kehittää vuorovaikutustaitoja. AAC-keinoilla pyritään löytämään mahdollisimman tehokas tapa kommunikoida. Osa käyttää näitä keinoja pääasiallisena tapana olla vuorovaikutuksessa ja kommunikoida toisten ihmisten kanssa. Toisilla ne taas toimivat puheen ymmärtämisen tukena. Puheen tuottamisen ja ymmärryksen kehittyessä AAC-keinot voivat väistyä, mutta joillain ne ovat käytössä koko loppuelämän. (American speech-hearing-association 2019.)

AAC-keinot voidaan luokitella kahteen ryhmään apuvälineiden käytön mukaan. Eleet, ilmeet, kehonkieli ja tukiviittomat ovat osa AAC:tä, jossa ei tarvita apuvälineitä. Bliss-kieli, kuvakommunikaatio, piirtäminen ja kirjoittaminen sekä esinekommunikaatio vaativat erilaisia apuvälineitä. AAC-keinoja voidaan yhdistää ja yhdellä käyttäjällä voi olla useampi keino käytössään. (American speech-hearing-association 2019.)

Esteettömästä viestinnästä puhuttaessa tarkoitetaan AAC-keinoja. Esteettömän viestinnän tarkoitus on, että lapsi voi kommunikoida ja hän tulee ymmärretyksi. Esteettömän viestinnän keinoilla luodaan lapselle esteetön ympäristö kommunikointiin. (Aivoliitto 2020a.)

1.2.1 Eleet, ilmeet ja kehonkieli

Eleitä, ilmeitä ja kehonkieltä voidaan tarkoituksellisesti käyttää kommunikoinnissa. Eleiden käyttö on useimmille tuttua ja tulee luonnostaan. Se voikin olla nopea keino kommunikoida korvaamalla avainsanoja. Esittävien eleiden avulla pystytään korvaamaan tai havainnollistamaan sanoja tai merkityksiä ja eleitä voidaan tällöin korostaa. Haukottelemalla suureleisesti voidaan ilmaista väsymystä tai esittämällä itkevää voidaan tarkoittaa surullista. (Papunet 2019a.)

Olemuskielestä voi tulla ilmaisukeino esimerkiksi vaikeasti kehitysvammaisille. Olemuskielen avulla välitetään tietoa tuntemuksista ja reaktioista. Olemuskieleen kuuluvat ilmeet, äänensävy, ääntelyt, eleet ja asennot. Olemuskielen tulkinta ja havaitseminen voi olla vaikeaa. Yhteistyö lähi-ihmisten välillä onkin tärkeää, jotta kaikki oppisivat havaitsemaan olemuskieltä. (Papunet 2019a.)

Kosketusviestintää havaitaan tunnon välityksellä. Viestintä on alkujaan kehitelty kuuromyökyä varten, mutta sopii käytettäväksi myös muiden kanssa. Kommunikointi voi olla silittelyä, kosketusta tai sormella piirtämistä iholle. Kosketusviestintään kuuluu myös eleiden, ilmeiden, etäisyyksien ja ympäristön havainnointi ja tulkinta. (Papunet 2019a.)

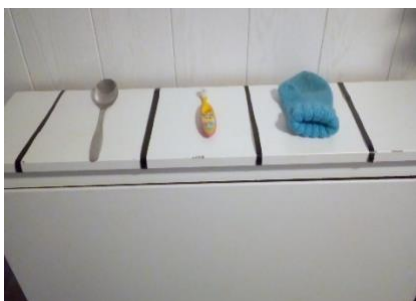
1.2.2 Bliss-kieli

Sanat ja lauseet muodostetaan Bliss-kielessä kansainvälisiä Bliss-symboleja käyttäen. Bliss-symbolit ovat peruskuvioita, joissa on kaaria ja pisteitä. Symbolien taustaväri riippuu sen merkityksestä, esimerkiksi punainen taustaväri tarkoittaa symbolin kuvaavan toimintaa. Symboleita voi yhdistää, jolloin pystytään keksimään rajattomasti merkityksiä. Perussymboli on yksi symboli, kun taas yhdyssymboliin kuuluu useampi perussymboli. Esimerkiksi vesi ja taivas päällekkäin piirrettynä kuvaavat sanaa pilvi. Bliss-symbolien merkitykset voidaan kommunikointivälineissä kirjoittaa symbolin ylä- tai alapuolelle, näin symboleita tuntematonkin pystyy ymmärtämään niitä. Bliss-symbolien merkitykseen vaikuttaa koko, etäisyys ja sijainti. (Papunet 2017a.)

Bliss-kieltä voidaan käyttää puhetta korvaavana tai tukevana keinona. Se sopii erityisesti niille, jotka eivät viittomia tai kuvia pysty tarpeeksi hyödyntämään. Bliss-kielen avulla voi muodostaa kuvia ja viittomia monimutkaisempia lauseita ja lauseiden rakentaminen käy nopeammin kuin kirjoittamalla. Bliss-kieli soveltuu myös niille, joilla ei ole lainkaan toimivaa puhetta. (Papunet 2017a.)

1.2.3 Esinekommunikointi

Esinekommunikaatiota käytetään erityisesti vaikeasti kehitysvammaisten lasten kanssa. Esineet ovat konkreettisempia ja niitä voi olla helpompi hahmottaa kuin esimerkiksi kuvia. Esineitä voi kosketella ja tutkia eri aistien avulla. Esineiden merkitys opitaan niitä käyttäessä. Lusikalla voidaan tarkoittaa ruokailua, koska lusikkaa käytetään ruokaillessa tai hiekalla tarkoitetaan hiekkalaatikon menemistä tai frotee-kankaalla suihkua. Esineiden merkityksiä ei tarvitse välttämättä opetella ulkoa, koska ne liittyvät oleellisesti tekemiseen. Esineitä voidaan laittaa esille kuvastamaan päiväohjelmaa kuten: lusikka, hammasharja ja hanska voivat kuvastaa aamutoimia (aamupala, hampaidenpesu, ulkovaatteiden pukeminen) ennen kouluun menemistä, kuten kuvassa 1 näkyy. Esine voidaan myös ojentaa tai sitä osoittaa halutessaan jotain. (Papunet 2015.)

Kuva 1. Esimerkki esinekommunikoinnista päiväohjelman muodossa.

1.2.4 Tukiviittomat

Tukiviittomat ovat yksittäisiä viittomia viittomakielestä. Tukiviittomien tarkoitus on edistää puheenkehittymistä, joten sanat viitotaan samassa järjestyksessä kuin puhutussa kielessä. Viittomia käytetään puheen, eleiden ja ilmeiden kanssa. Tukiviittomat lisäävät spontaaneja puheenyrityksiä ja tukevat kielen kehittymistä niin lapsilla kuin aikuisillakin. Tukiviittomat mahdollistavat monien eri käsitteiden käytön ja helpottavat puhutun kielen ymmärtämistä. Viittominen auttaa myös keskittymään kuunteluun ja viittominen kiinnittää huomion viestin oleellisiin asioihin. Viittomilla voi täydentää puhetta, mikäli puhe on epäselvää tai sopivaa sanaa ei pysty ilmaisemaan. Viittoessa käytetään samoja tahdonalaisia liikkeitä, joita tarvitaan puheen ja motoriikan kehittymiseen. (Viittomat kommunikoinnissa 2018, 3-7.) Viittomien avulla sisäinen kieli kehittyy lapsen saadessa merkitykset eri sanoille. Tämän jälkeen asioita pystyy luokittelemaan, jaottelemaan ja vertaamaan. Viittominen on näköön perustuvaa viestintää ja se edesauttaa katsekontaktin ylläpitämistä keskustelukumppanin kanssa. Visuaalisen viestinnän avulla sanoja on helpompi kuulla ja ymmärtää kuin pelkällä puheella viestittäessä. Puheen rytmittäminen

helpottuu viittomia käytettäessä, koska puhetta silloin hidastetaan, lauseita voidaan lyhentää ja korostetaan avainsanoja. Viittoessa tarvitaan muistia, näköä ja lihaksia. Viitotut sanat jäävät helpommin mieleen ja palautuvat muistista nopeammin. Viittomakuvissa näytetään nuolien avulla, kuinka sana viitotaan, kuten kuvassa 2 näkyy. Nuolet näyttävät liikkeen suunnan ja muodon. (Papunet 2019c.)

Puheen kehittyessä viittomat syrjäytyvät. Joissain tilanteissa kielelliset ongelmat ovat niin syviä, että viittomat voivat jäädä myös pidempiaikaiseksi kommunikointikeinoksi. Viittomista tulisi jatkaa vähintään niin pitkään, kunnes lapsi puhuu enemmän kuin viitto. Lapsen oppimisen kannalta on tärkeää, että kaikki lähi-ihmiset alkavat myös viittoa samalla, kun puhuvat lapselle. Puheesta tulisi viittoa ainakin oleellisimmat ja tärkeimmät asiat, eli avainsanat. Arkiset asiat ovat useimmiten ensimmäisiä opittuja viittomia. Lapsen on helppo oppia viittomia esimerkiksi leikkien ja laulujen avulla. Tukiviittomien käyttö edellyttää kykyä havaita ja hahmottaa toisten käden liikkeitä, myös kykyä pystyä itse tuottamaan viittomia. (Viittomat kommunikoinnissa 2018, 3-7.)

Kuva 2. Viittoma-kuva "Ulos". Nuoli osoittaa viittoman liikkeen ja suunnan. (Vanninen, muokkaus Kivimäki 2020.)

1.2.5 Kirjoittaminen ja piirtäminen

Kirjoittamalla sekä piirtämällä voidaan vahvistaa, täydentää tai korvata puhetta. Kirjoittaminen sopii kommunikoinnin välineeksi silloin, kun kyseessä eivät ole kielelliset erityisvaikeudet. Kirjoittaminen sopii käytettäväksi esimerkiksi silloin, kun puheäänien tuotossa on häiriö. Sanoja voidaan kirjoittaa, osoittaa kirjoitustaulusta katseella, sormella tai muulla tavalla. Kirjaintaulussa voi olla numeroita ja kirjaimia esimerkiksi aakkosjärjestyksessä. Sanasta voi osoittaa kaikki kirjaimet tai vain ensimmäiset kirjaimet. Kirjoitettuja viestejä puheena toistavia laitteita on erilaisia, niihin kirjoitetaan halutut sanat ja laite sanoo sen ääneen. (Papunet 2017b.)

Piirtämistä käytetään erityisesti havainnollistamaan puhuttua puhetta. Avainasiat voidaan piirtää visuaaliseksi tueksi ja tehostamaan ymmärrystä. Piirtämistä voidaan käyttää myös kuvakommunikaation tukena. Sopiva kuva tai kuvasarja voidaan myös piirtää. Nopea piirrosviestintä ja pikapiirros ovat kommunikointimenetelmiä, joissa keskustelukumppani piirtäen havainnollistaa, tarkentaa tai antaa vaihtoehtoja keskustelun edetessä. (Papunet 2017b.)

Piirretty kuva, sanan alkukirjain tai ensimmäinen tavu antavat vihjeitä sanoista silloin, kun puhetta ei pysty tuottamaan. Sanojen visuaalinen näkeminen voi auttaa asian ja sanojen ymmärtämisessä. Kirjoitettu sana voi havainnollistaa samalla tavalla kuin piirretty kuva. Tuetussa keskustelussa hyödynnetään sanojen kirjoittamista ja sitä kautta jäsennetään keskustelua ja tuetaan sen ymmärtämisessä. (Papunet 2017b.)

1.2.6 Kuvakommunikaatio

Kuvia voidaan kommunikoinnissa käyttää moniin eri tarkoituksiin. Kuvat auttavat päivittäisissä asioissa ja oikeiden paikkojen löytämisessä. Kuvia käytetään myös ymmärtämisen tukena sekä ilmaisuvälineenä. Kuvilla voidaan keskustella aivan kuten puheellakin esimerkiksi pyytää asioita, kertoa mielipiteensä tai ilmaista itseään. Kuvat eivät aina ole kommunikointia vaan niitä voidaan käyttää myös jäsentämiseen ja muistin tueksi, esimerkiksi kuvittamalla päiväohjelma. Kommunikoinnissa käytettävien kuvien tulisi aina olla saatavilla, jotta kommunikointiyhteydet eivät esty. Kuvat voivat olla piirroskuvia, valokuvia, PCS-kuvia tai piktogrammeja. Erilaisia kuvatyyppejä voidaan käyttää samaan aikaan. (Kuvat kommunikoinnissa 2014, 2-6.)

Kuvien käyttöön vaikuttaa puhevammaisuuden aste, käyttäjän ikä ja kokemus kuvien käytöstä. Mitä syvempi puhevamma on, sitä enemmän toisen osapuolen on autettava ja tulkittava kommunikointia. Pienenkin lapsen on mahdollista oppia käyttämiensä kuvien syy-seuraussuhteita. Kuvia otettaessa käyttöön, on sen oltava lapselle motivoivaa. Kuvia voidaan käyttää leikkiessä tai antaa lapselle mahdollisuus valita kuvien avulla millaisen herkun haluaa. (Kuvat kommunikoinnissa 2014, 2-6.)

Kuvia voidaan osoittaa esimerkiksi sormella tai katseella ja näin ilmaista asiansa. Kuvien avulla voidaan tehdä valintoja vaikka haluamansa tekemisen tai ruuan suhteen. Kuvien valitsemiseen voidaan käyttää myös ääntä, pään heilautusta tai muuta sovittua merkkiä, kun keskustelukumppani nimeää kuvia ja antaa toiselle mahdollisuuden vastata sen hetkisiin tarpeisiinsa nähden. Kommunikointitauluihin kootaan kuvia tietyistä aihepiireistä, kuten pukeutuminen tai autoleikki. Kommunikointitauluja käytetään jäsentämisen ja avainsanojen ilmaisun apuna. Kuvassa 3 on havainnollistettu kommunikointitaulun käyttöä

ja lapsi näyttää siitä haluamansa tekemisen kuvaa. Irtokuvat ovat yksittäisiä kuvia joita voidaan käyttää kuvakommunikaatiota opetellessa tai useita irtokuvia yhdistäessä voidaan muodostaa myös lauseita tai erilaisia struktuureja, kuten päivä-ohjelmia.

Kommunikointikansiossa on laajemmin kuvia ja ne on jaoteltu tilanteittain tai sanaluokitusten perusteella. Kommunikointikansiota tarvitaan monimutkaisemman ja laajemman kuvakommunikaation käyttöön. Kansiota voidaan osoittaa avainsanoja, mutta sen avulla voi muodostaa myös lauseita. Kansion kannessa on apusanat, joita tarvitaan lauseiden muodostamiseen esimerkiksi :minä, haluta, ei, mennä, äiti, isä. Lisäksi kansiota etsitään kommunikointiin tarvittavat sanat esimerkiksi: ”minä haluan syödä aamupalaksi banaania ja puuroa”. (Kuvat kommunikoinnissa 2014, 6-10.)

Kuva 3. Lapsi osoittaa kommunikaatiotaulusta haluamansa tekemisen kuvaa.

Kuvakommunikaation edellytyksenä on, että kuvien havaitseminen on mahdollista ja on kykyä ymmärtää kuvien tarkoitus ja merkitys. Kuvakommunikaatiossa keskustelijat antavat kuville merkityksen, johon viestin tulkinta perustuu. (Kuvat kommunikoinnissa 2014, 6-10.)

1.3 Puhevammaisten tulkkaukspalvelut

Puhevammaisen henkilön on mahdollista saada tulkkaukspalveluja käyttöönsä. Tulkkaukspalvelujen tarkoituksena on se, että niiden käyttäjä tulee kuulluksi ja ymmärretyksi. Palvelujen käytön edellytyksenä on se, että käyttäjällä on joku toimiva AAC-keino käytössään ja käyttäjä pystyy ilmaisemaan itseään ja kommunikoimaan AAC-keinolla ymmärrettävästi. Tulkkaukspalvelun käyttäjä kommunikoi käyttämällään AAC-keinolla, jonka jälkeen tulkki kertoo asian muille puheella. Tulkki voi myös kääntää puhutun puheen tulkkaukspalveluja käyttävälle, hyödyntämällä tämän omaa AAC-keinoa. (Papunet 2020.)

Tulkkauspalveluja voi hyödyntää monissa eri paikoissa, kuten koulussa, kotona, lomamatkoilla, harrastuksissa ja vapaa-ajalla. Tulkkauspalvelut mahdollistavat sen, että lapsen vanhempien ei tarvitse toimia itse koko ajan lapselleen tulkkina. Lapsi ja nuori voi haluta esimerkiksi itsenäisyyttä vanhemmistaan ja haluta harrastuksiin tai vapaa-ajalle vanhempien sijasta tulkin mukaan. Tulkkauspalveluja saadaan yleensä Kelasta. Peruskoulua käyvillä lapsilla on kuitenkin mahdollista saada kouluun tulkkauspalveluja oman kunnan opetustoimesta. (Papunet 2020.)

1.4 Esteettömän viestinnän apuvälineet

Suomessa on noin 30 000 ihmistä, jotka tarvitsevat kommunikointiin puhetta korvaavan apuvälineen (Aivoliitto 2020b). Kommunikoinnin apuvälineillä voidaan ilmaista sanallisia viestejä, kun kirjoittaminen, puhuminen ja piirtäminen on vaikeaa. Apuvälineen valintaan vaikuttaa tilanteet, joissa sitä käytetään sekä halutut ominaisuudet. Kommunikointilaitteet voivat olla tietokonepohjaisia tai puhelaitteita näppäimistöllä. Valittu ohjelmisto vastaa käyttäjän tarpeisiin ja se voi olla esimerkiksi kuva- tai symbolipohjainen.

Kommunikointilaitte valitaan niin, että asiakkaan on mahdollista käyttää sitä aina tarvitessaan ja sen voi kiinnittää esimerkiksi pyörätuoliin. Asiakkaan toimintakyky vaikuttaa tuotteen ohjaamiseen. Valintoja voi tehdä kädellä tai katseohjauksella. (Kajo Apuvälineet OY 2016.) Kommunikointitaulut- ja kansiot ovat myös apuvälineitä, joita on mahdollista saada lapselle käyttöön (Kuvat kommunikoinnissa 2014, 10-11).

Älypuhelin, tabletti tai tietokone voivat toimia kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen tietoteknisenä apuvälineenä. Kommunikointiohjelmien sisällöt yksilöidään niin, että ne vastaavat käyttäjänsä tarpeita. Kommunikointiohjelmien kuvien avulla voi muodostaa kokonaisia lauseita ja kone lukee ne ääneen. Esimerkiksi iPad-laitteille on saatavissa GoTalkNow-kommunikointiohjelma, johon pystyy lataamaan yksilöllistettyjä kuvia ja kokonaisuuksia. Tietoteknistä apuvälinettä voidaan käyttää helpottamaan ja tukemaan lapsen arkea sekä esimerkiksi koulunkäyntiä. Tietokoneiden avulla voidaan auttaa tuottamaan kirjoitettua tekstiä ja koulutehtäviä voi siirtää tabletilla tehtäviksi. Tietoteknisiä apuvälineitä voi myös hyödyntää kuntoutuksen kannalta: ohjelmien avulla voi harjoitella hahmottamista, tarkkaavuutta ja keskittymistä. (Opas tietoteknisiin apuvälineratkaisuihin, 2020, 3-5.)

Kommunikoinnin apuvälineet ovat osa lääkinällistä kuntoutusta. Apuvälinepalveluun kuuluu tarpeen määrittäminen, sovittaminen, luovutus joko omaksi tai lainaan sekä käytön opettaminen ja apuvälineen huolto. Ammatillainen tai lähi-ihminen voi huomata tarpeen apuvälineelle. Tällöin voi ottaa yhteyttä omaan sairaanhoitopiiriin tai hoidosta vastaavaan tahoon, kuten sairaalaan, terapeuttiin tai lääkäriin. Yleisimmin puheterapeutti arvioi

sopivaa kommunikoinnin apuvälinettä, mutta haastavammissa tapauksissa arviointia voidaan suorittaa esimerkiksi keskussairaalan apuvälineyksikössä. Apuvälineen voi osassa tapauksista myös kustantaa sosiaalitoimi, opetustoimi tai vakuutusyhtiö.

(Tikoteekki 2020)

2 AAC-KEINOJEN KÄYTTÄJÄT

2.1 Synnynnäiset kommunikaatiovaikeudet

Autismikirjon häiriössä sosiaalinen kanssakäyminen ja vuorovaikutus voi olla poikkeavaa. Katsekontaktin ottaminen ja tunnetilojen tunnistaminen on vaikeaa. Puhetta ei välttämättä käytetä kommunikointitarkoituksessa vaan se voi ilmetä toistuvana ja kaavamaisena. Autismikirjon häiriössä puhe voi jäädä myös kokonaan kehittymättä. Autismikirjon häiriöinen lapsi on usein herkkä ympäristön ärsykeille, kuten äänelle, valolle tai kosketukselle. Häiriötekijät voivat vaikeuttaa kommunikointia. (Papunet 2019b.)

Valikoiva puhumattomuus on ahdistuneisuushäiriö, joka kehittyy varhaislapsuudessa. Se haittaa vuorovaikutusta estämällä lasta puhumasta vuorovaikutustilanteissa. Lapsi saattaa tutussa ja turvallisessa ympäristössä puhua selkeästi esimerkiksi kotona. Lapsi voi kuitenkin olla täysin puhumaton koulussa tai päiväkodissa. (Papunet 2019b.)

Kehitysvammaisilla on erilaisia vaikeuksia puheen ymmärtämisessä ja -tuottamisessa. Puheen kehitys voi olla viivästynyt ja puheen tuottaminen voi olla vaikeaa. Puhe voi ilmetä epäselvänä, sanojen ymmärtäminen voi olla vaikeaa ja oikeiden sanojen löytäminen voi olla haasteellista. Mitä vaikeampi kehitysvamma on, sitä suuremmat vaikutukset sillä on kommunikointiin. (Papunet 2019b.)

Suomalaisista lapsista noin 7% on kehityksellinen kielihäiriö ja 19% puheen kehittyminen on viivästynyt. Kehityksellisessä kielihäiriössä puheen- ja kielenkehittyminen on poikkeavaa. Lapsen ensimmäiset sanat voivat tulla myöhään, sanat eivät ole ymmärrettäviä tai lauseiden muodostaminen ei onnistu. Myös kieliopin ja käsitteiden oppiminen on hidasta. Lapsi voi kadottaa jo oppimansa sanat tai olla täysin puhumaton. Kehitykselliseen kielihäiriöön liittyy puheen tuottamisen vaikeuksien lisäksi myös ymmärtämisen vaikeuksia. Lapsella voi ilmetä vaikeuksia päivittäisissä toiminnoissa tai ohjeiden noudattamisessa. Arkeen liittyvät asiat voivat kielihäiriöiselle lapselle olla pelottavia ja haastavia. (Aivoliitto 2020b.)

Myös CP-vammaisilla voi olla vaikeuksia tuottaa tai ymmärtää puhetta. Puhetaito voi jäädä kehittymättä tai olla epäselvää. CP-vammaan liittyy vaikeuksia liikkeen hallinnassa, havainnoinnissa sekä aistitoimintojen ali- ja yliherkkyyksiä. (Papunet 2019b.)

2.2 Kielellisten taitojen menetys

Kielelliset taidot ja puhekyvyn voi myös menettää. Menetys voi olla väliaikaista tai lopullista. Etenevät neurologiset sairaudet, tapaturmat tai vammat voivat johtaa kielellisten taitojen menetykseen. Yleisiä aiheuttajia ovat muistisairaudet, aivoverenkierronhäiriöt ja aivovammat. Sanojen ja äänneiden tuottaminen voi olla vaikeaa, sekä oikeiden sanojen löytäminen voi olla haastavaa. Vaikeuksia voi ilmetä myös puheen ymmärtämisessä. Kyky vuorovaikutukseen eleillä, ilmeillä ja osoittamisella pysyvät usein kuitenkin ennallaan. Kommunikointiongelmien vaikeus riippuu vaurio-alueesta ja sen laajuudesta. Kommunikointimahdollisuuksia voidaan edistää kuntoutuksella, ohjauksella ja apuvälineillä. (Papunet 2019b.)

Kommunikointivaikeuksia voi esiintyä myös yhteisen kielen puuttuessa. Maahanmuuttajilla monet perusasiat ympäristössä muuttuvat, kuten kieli. Ennen kuin oppii uuden kielen on riippuvainen muiden avusta ja tuesta. AAC-keinoja voidaan käyttää kommunikointiin ja uuden kielen opetteluun. Kielen oppimisen myötä alkaa ymmärtämään ympäristöä ja sosiaalinen kanssakäyminen vahvistuu. (Mielenterveystalo 2019.)

2.3 Yhteisönohjaus ja lähi-ihmiset

Lapsi tarvitsee mallitusta, jotta alkaa itse käyttämään AAC-keinoja. Lapsen näkökulmasta keinojen tulisi olla innostavia, jotta lapsen kiinnostus keinoihin kehittyy. Lapsen lähi-ihmiset tarvitsevat apua ja ohjausta AAC-keinojen käyttöön, jotta kommunikointi lapsen kanssa onnistuu. Lapsen lähi-ihmisiin kuuluvat ne kaikki ihmiset jotka ovat lapsen kanssa läheisesti tekemisissä: sukulaiset, ystävät, hoitajat, opettajat ja perhe. Lähi-ihmisten on tärkeä käyttää samoja AAC-keinoja lapsen kanssa, jotta lapsen varmuus niiden käyttöön kehittyy. Samalla lapsi saa mallia siitä, että sekin on hyväksytty kommunikointikeino. (Aivoliitto 2020a.)

3 OPINNÄYTETYÖN TAUSTA

3.1 Toimeksiantajan esittely

Opinnäytetyön toimeksiantajana on Avainsäätiö. Avainsäätiö on alkujaan vuonna 1985 perustettu Etelä-Hämeen Vammaistalo-säätiö. Säätiön tehtävänä oli edistää kehitysvammaisten työ- ja asumisvalmiuksia. Säätiö muun muassa rakennutti useita työ- ja päivätoimintakeskuksia. Vuonna 2000 säätiön nimi muuttui Avain-säätiöksi. Avain-säätiö laajensi toimintaansa tuottamalla palveluita koko Suomen alueella. Lisäksi säätiön hallitukseen sovittiin kuuluvaksi viisi jäsentä, joista yksi on vammaisen omainen, yksi vammaisten erityispalveluiden asiantuntija ja kolme jäsentä on yhteistyötahoista. (Avainsäätiö 2020a.)

Avain-säätiö järjestää sosiaalipalveluja, jotka tukevat kuntoutumista ja selviytymistä. Säätiön palveluiden avulla edistetään tukea tarvitsevien ihmisten mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa. Avain-säätiön toimintaan kuuluu myös palveluita tukeva kokeilu-, kehittämis- ja tutkimustoiminta. Avain-säätiöltä saa tulkkauspalveluja, työelämänohjausta, tukea arjen hallintaan sekä yhteisönohjausta. (Avainsäätiö 2020a.)

Avain-säätiön yhteisönohjauksessa opetetaan ja ohjataan AAC-keinojen käyttöä. Siihen voi kuulua myös henkilökohtaisten materiaalien kuten kuvien, valmistaminen. Ohjauksen tarkoitus on, että asiakas ja hänen läheisensä löytävät toimivan vuorovaikutuskeinon tai kehittää käytettyä keinoa. Yhteisönohjausta haetaan oman kunnan sosiaalitoimesta ja hakemukseen tarvitaan lääkärin lausunto tai puheterapeutin suositus. Palvelua voi myös ostaa Avainsäätiöltä. Ohjauksessa mennään asiakkaan ja lähi-ihmisten tavoitteiden johdattamana. Ohjaus on tarkoitettu asiakkaalle ja tämän lähi-ihmisille. Ohjaukseen käytetyt tuntimäärät ja ohjaukseen osallistujat sovitaan asiakasperheen ja maksavan tahon kanssa. (Avainsäätiö 2020b.)

Opinnäytetyön toimeksiantajaksi valikoitui Avain-säätiö heidän ammattitaidon ja erikoisosaamisen vuoksi. Avain-säätiöllä on paljon tietoa ja osaamista erityisesti AAC-keinojen käytöstä. Avain-säätiön yhteistyökumppaneina ja neuvonantajina toimivat AAC- ja yhteisönohjaaja sekä palvelupäällikkö.

Avain-säätiöllä ei ole vastaavaa esitettä, jossa lyhyesti kuvataan eri AAC-keinoja. Avain-säätiö voi opinnäytetyön julkaisun jälkeen tarvittaessa muokata esitettä heille sopivampaan muotoon ja ulkoasuun.

3.2 Opinnäytetyön tavoite ja tarkoitus

Opinnäytetyön idea syntyi opinnäytetyö tekijän omasta kokemuksesta ja tarpeesta AAC-keinoja käyttävän lapsen vanhempana. AAC-keinoista ei ollut saatavilla yhtä esitettä, josta olisi löytynyt tietoa erilaisista keinoista.

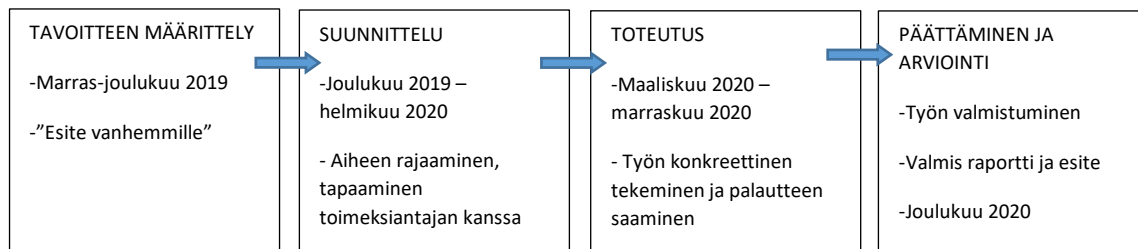
Opinnäytetyön tavoitteena on antaa ensikädentietoa vanhemmille AAC-keinoista tuottamalla laadukas ja informatiivinen esite. Esitteen tarkoitus on toimia ensitietona vanhemmille, joiden lapset tulevat tarvitsemaan AAC-keinoja ja joilla ei ole niistä kokemusta. Esitteen tavoitteena on antaa tietoa myös niin, että vanhemmat voivat yhdessä lapsen kanssa tutustua keinoihin ja yhdessä miettiä sopivaa keinoa. Tavoitteena on, että vanhemmilla olisi paremmat lähtökohdat tutustua AAC-ohjaajien mukana tuomiin materiaaleihin ja esittää kysymyksiä, kun heillä on jo perustietoa aiheesta. Esite on tarkoitus jakaa vanhemmille joko ennen AAC-ohjauksen alkamista tai sen alkuvaiheessa, esimerkiksi vammaispalvelujen, puheterapeuttien tai avain-säätiön toimesta. Esitteen on tarkoitus toimia myös työkaluna ja apuna lapsen lähi-ihmisille. Esitteen asioihin voi palata ja saada uusia keinoja tai ajatuksia kommunikoinnin tueksi.

4 TOIMINNALLISEN OPINNÄYTETYÖN PROSESSI

4.1 Toiminnallinen opinnäytetyö

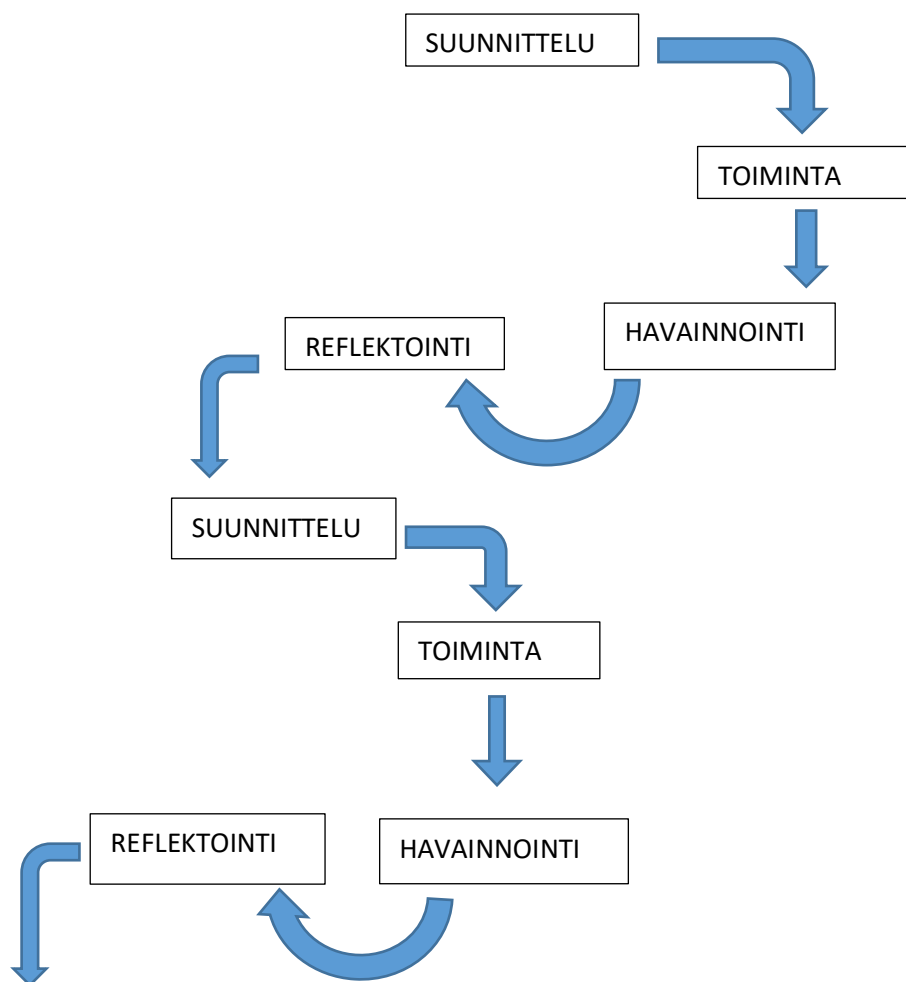
Opinnäytetyö on toteutettu toiminnallisena opinnäytetyönä. Työn tavoitteena on kehittää esite Avain-säätiön käyttöön. Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoituksena on yhdistää käytettävyyttä sekä hyötyä ja siinä valmistetaan jotain konkreettista, kuten esite, suunnitelma tai opas. Toiminnallinen opinnäytetyö on myös ainutlaatuinen sekä aika- ja paikkasidonnainen. Muita toiminnallisen opinnäytetyön ominaispiirteitä ovat sen uutuusarvo ja toimijavetoisuus. Toiminnallisen opinnäytetyön tarkoitus on tuottaa jotain uutta, parempaa kuin, mitä on jo olemassa. Tuotos voi olla opinnäytetyön lopussa tai erillisenä liitetiedostona. Tuotos on erillinen ja itsenäinen osa. Raportin täytyy kuvata laajemmin ja monipuolisemmin tuotoksen prosessia ja siinä käytettyjä tietoja. Raportti on laajempi ja kokonaisvaltaisempi kuvaus tuotoksesta. (Salonen 2013, 5-6, 25.)

Opinnäytetyöprosessi noudatti sekä lineaarista-, että spiraalimallia. Lineaarisen mallin mukaisesti työtä ja työskentelyä ohjaavat määrätyt vaiheet. Ensimmäisessä vaiheessa määritellään tavoite, tämä on se vaihe, jossa opinnäytetyön teko lähtee liikkeelle. Seuraavat vaiheet ovat: työn suunnittelu, työn toteutus, päätös ja lopuksi on arviointi. Linearisessa mallissa ei ole otettu huomioon muuttuvien tekijöiden vaikutusta ja koko prosessi voikin vaikuttaa yksinkertaisemmalta, kuin se oikeasti oli. Muuttuvat tekijät voivat olla inhimillisiä, kulttuurisia tai sosiaalisia. (Salonen 2013, 13-14.) Opinnäytetyön teko noudattaa lineaarista kaavaa jo koulun asettamien ohjeiden vuoksi. Kaaviossa 1 kuvataan lineaarista mallia. Työ alkaa suunnittelulla ohjaavan opettajan kanssa ja sopimuksen tekemisellä toimeksiantajan kanssa. Työn toteutukseen kuuluu aineiston keruu, kirjallisen työn ja konkreettisen tuotoksen teko. Valmis työ arvioidaan. (Toikko & Rantanen 2009, 64-66.)

Kaavio 1. Kehittämistyön lineaarinen malli oman työn etenemisestä. Mukailten Toikko & Rantanen 2009, 64.

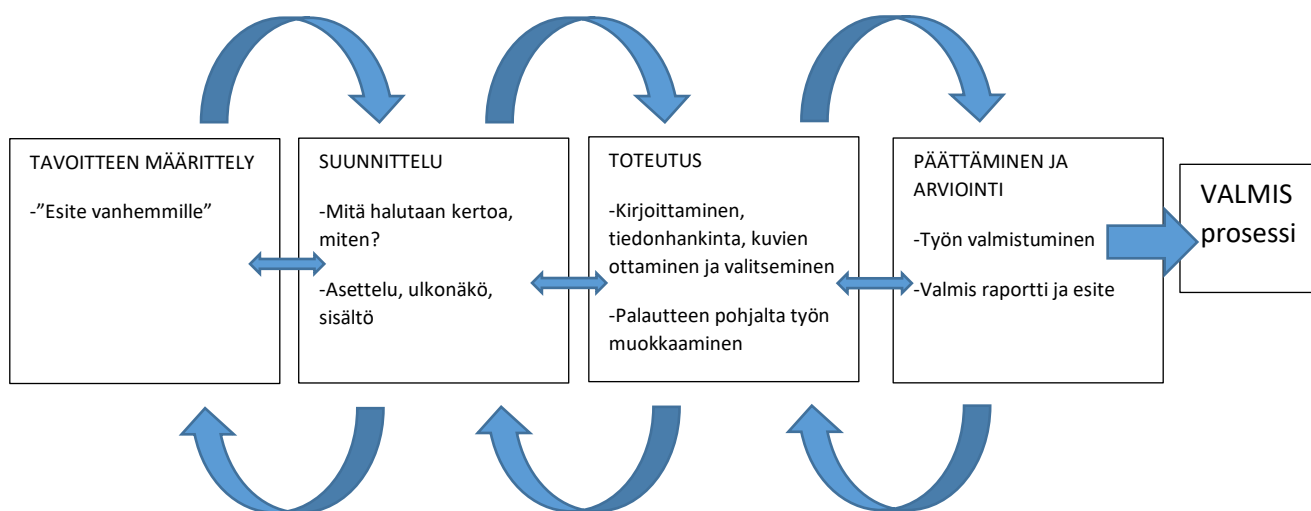
Lineaarinen malli sopii käytettäväksi erityisesti silloin, jos työllä on selkeä aikaraja, eli sovittu ajankohta jolloin työn oltava valmis sekä selkeä päättymispiste. Päätyminen voi tarkoittaa esimerkiksi projektin tuotoksen saamista valmiiksi. Usein lineaarista mallia sovelletaan käyttöön silloin, kun on selkeästi määriteltävä ongelma tai tarve, johon halutaan ratkaisu, kuten omassa työssäni oli tarve tietynlaiselle esitteelle. (Toikko & Rantanen 2009, 64-66.)

Kaavio 2. Spiraalimalli. Mukailleen Toikko & Rantanen 2009, 67.

Lineaarinen malli ohjasi osaltaan työn etenemistä, mutta etenkin työn edetessä spiraalimallin ominaispiirteet korostuivat. Spiraalimallissa huomioidaan mahdolliset muuttuvat tekijät, inhimilliset, sosiaaliset ja kulttuurilliset piirteet. Spiraalimallin, kaavio 2, mukaan työtä arvioidaan ja tarkastellaan koko prosessin ajan. Työhön kuuluu pysähtymistä aiheisiin, toiseen asiaan palaamista ja mahdollisesti lisäämistä ja poistamista. (Toikko & Rantanen 2009, 67.)

Spiraalimallissa ajatellaan enemmän jokaisen ihmisen yksilöllisyyttä ja sitä, että työskentelytavat voivat erota. Spiraalimallissa varaudutaan siihen, että kaikkea ei ole voitu suunnitella etukäteen ja asiat voivat muuttua työskentelyn edetessä. (Salonen 2013, 13-14.) Opinnäytetyön suunnitteluvaiheessa eri toimijoilta tulee uusia näkemyksiä. Suunnitelmaa muokataan sopivaksi. Työtä tehdessä löytyy paljon uutta tietoa jolloin työ muuttuu muotoaan, koska työtä käsitellään ja reflektoidaan useasti. Työn ensimmäisessä vaiheessa, eli ensimmäisessä spiraalissa, työ ikään kuin vasta pääsee alkuun. Ja kaikki uudet spiraalit ja kierrokset parantavat ja kehittävät työtä. Haasteena on pysyä aiheessa, ettei työ lähde rönsyilemään. Työhön täytyy palata ja tarkistaa asiasisältöä ja tietojen oleellisuutta. Spiraalimallin mukaisesti työ on ikään kuin koko ajan jatkuva prosessi. (Toikko & Rantanen 2009, 66-67.) Kaaviossa 3 on yhdistetty lineaarinen- ja spiraalimalli. Se kuvaa työn edenneen molemmilla tavoilla, mutta myös niitä yhdistellen. Työllä oli suunnitelma ja aikataulu, mutta eri työvaiheisiin tuli palata työn edetessä. Esimerkiksi toteutuksen edetessä palattiin ongelmakohtien tullessa eteen takaisin suunnittelemaan ja miettimään esimerkiksi sisältöä.

Kaavio 3. Lineaarisen ja spiraalimallin mukaelma opinnäytetyöprosessista. Mukailten Toikko & Rantanen 2009, 64,67.

4.2 Tutkimus-, kehitys- ja innovaatiomenetelmät

Kehittämismenetelmiä on useita, eikä mitään tiettyä voi luokitella toista paremmaksi. Valinta riippuu työstä. Kehittämismenetelmillä tarkoitetaan kehittämisen ja osallistamisen menetelmiä. Kehittämismenetelmiä voi yhdistää ja käyttää monipuolisesti. Kehittämismenetelmiä ovat esimerkiksi kokeileva toiminta, työpajat ja aikaisemman tiedon käyttö. (Salonen 2013, 22.) Tässä työssä korostuu aikaisemman tiedon käyttö.

Tiedonhankintamenetelmiä ovat aineistot sekä materiaalit. Tiedonhankintamenetelmät ovat käytännössä samoja asioita, kuin tutkimuksissa käytetyt tutkimusmenetelmät, mutta käyttö on joustavampaa. Tiedonhankintamenetelmiä ovat esimerkiksi haastattelut ja kyselyt, havainnointi tai valmiiden materiaalien sekä dokumenttien käyttö. (Salonen 2013, 23.) Raportin ja esitteen laadinnassa käytettiin tiedonhankintakeinona useita erilaisia lähteitä sekä hyödynnettiin Avain-säätiön toiveita ja ajatuksia.

Kaikki työn aikana tuotetut materiaalit ovat tärkeitä, vaikka työn kannalta voivat tietyt materiaalit olla avainasemassa. Työn kannalta on tärkeää, että materiaaleja on tarpeeksi ja ne ovat luotettavia sekä laadukkaita. Työtä dokumentoidaan ja raportoidaan, jotta ulkopuolinen lukija pystyy paremmin ymmärtää työn logiikkaa. Myös dokumentointitapoja on erilaisia: kirjoittaminen, arkistointi tai tuotettu materiaali, kuten esite tai käsikirja. (Salonen 2013, 23-24.) Raportin lisäksi opinnäytetyönä valmistuu esite. Raportissa kuvataan laajemmin opinnäytetyöprosessia ja käytettyjä lähteitä. Esitteen on tarkoitus sisältää raportin oleellimmat asiat ja sitä pystyy lukemaan ja käyttämään ilman, että on raporttia lukenut.

4.3 Laadukkaan esitteen kriteerit

Esitteen tärkein tehtävä on esitellä jotain palvelua, asiaa tai tuotetta. Esitteestä myös selviää, miten asiakas hyötyy esiteltävästä asiasta ja mikä on käyttötarkoitus. Hyvän esitteen kriteereitä ovat luotettavuus ja informatiivisuus. Hyvän esitteen kuuluu antaa tietoa ja olla luotettava. Esite voi myös herättää asiakkaan mielenkiinnon, jolloin asiakas perehtyy esiteltävään asiaan vielä tarkemmin. Esite on viestinnän väline, joka koostuu sen sisältämästä asiasta ja ulkomuodosta. Esiteltävään aiheeseen täytyy perehtyä, jotta sen tuntee hyvin. Esitettä kirjoittaessa täytyy miettiä kohderyhmää ja toimeksiantajaa: mitä halutaan kertoa ja viestittää ja kenelle? Esitteessä kannattaa hyödyntää erilaisia visuaalisia keinoja, kuten kuvia, asemointia ja fontteja. Esitteen kieli ja muotoilu on hyvä olla mahdollisimman selkeää ja helppolukuista. Kuvien avulla esitteeseen saadaan värejä ja se luo positiivista mielikuvaa. Värimaailmaa miettiessä on hyvä hyödyntää toimeksiantajan käyttämää tyyliä. (Ovsyannykov 2016.)

5 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTTAMINEN

5.1 Prosessi

Opinnäytetyö prosessi alkoi työn suunnittelulla. Aiheesta keskusteltiin opettajan kanssa heti ensimmäisessä vaiheessa ja suunniteltiin opinnäytetyön aihe ja kohderyhmä. Kohderyhmäksi valikoitu vanhemmat, joiden lapsi hyötyisi ja tarvitsisi AAC-keinoja. Toisena vaihtoehtona olisi ollut tehdä esite, joka olisi suunnattu lasten parissa työskenteleville, jotka eivät työssään usein tarvitse AAC-keinoja tai harvakseltaan hoitavat lapsipotilaita, joka käyttää erilaisia kommunikointikeinoja. Kohderyhmäksi valikoitui kuitenkin lapsen vanhemmat, koska tekijällä oli omaa kokemusta asiasta, eikä samanlaista vanhemmille suunnattua esitettä oltu tehty.

Seuraavana vaiheena oli lähestyä mahdollista toimeksiantajaa ja kysyä heidän kiinnostusta osallistua. Avainsäätiö kiinnostui yhteistyötä ja tapaamisessa heidän kanssaan sovittiin yhteydenpidosta, esitteen sisällöstä, jakelusta ja aikatauluista. Yhteydenpito käytiin tapaamisen jälkeen sähköpostitse ja tapaamisten avulla. Sähköpostin kautta Avain-säätiö seurasi esitteen toteutusta ja pystyi vaikuttamaan sen sisältöön. Esitteen ulkoasusta sovittiin, että Avainsäätiö saa oikeudet kirjoitettuihin teksteihin ja esitteen kuviin opinnäytetyön valmistuttua. Avainsäätiölle tuotetaan sellainen esite, jonka opiskelija pystyy itsenäisesti tavallisella kirjoitusohjelmalla tuottamaan ja he voivat myöhemmin itse muokata ulkoasua yrityksen teemaan sopivammaksi ja päättää sen levikistä: sähköisesti vai paperiversiona. Näin Avain-säätiö pystyy halutessaan muokata esitettä heille sopivammaksi ja opiskelija saa vapaammat kädet työn toteutukseen.

Alkuvuonna 2020 raporttia ja tuotosta suunniteltiin ja haettiin tietoa. Kirjoitetusta raportista pyydettiin ohjaavan opettajan palautetta sähköpostitse. Palautteen perusteella työtä muokattiin ja täydennettiin. Syksyllä esitteen suunnitelma ja ”raakaversio” lähetettiin Avain-säätiön yhteyshenkilöille katsottavaksi ja kommentoitavaksi. Saatujen palautteiden perusteella työtä muokattiin. Työstä korjattiin kirjoitusvirheitä, muutettiin järjestystä ja poistettiin esitteen kohderyhmälle turhia asioita. Lisäksi Avainsäätiöltä sai oppaita ja esitteitä, joista etsiä tietoa ja ottaa mallia omaan esitteeseen.

Esitteessä haettiin selkeää ulkoasua ja havainnollistavia kuvia. Papunetin sivuilta löytyi paljon kuvamateriaalia joita oli mahdollista käyttää työssä. Papunetiltä annettiin suostumus kuvien käyttöön, mikäli esite ei ole maksullinen. Suurin osa työssä käytetyistä kuvista oli itse kuvattuja.

Taulukko 1. Opinnäytetyöprosessin eteneminen

AJANKOHTA	PROSESSI	ERITYISTÄ
ELOKUU 2019	ILMOITTAUTUMINEN OPINNÄYTETYÖPROSESSIIN	
MARRASKUU 2019	OHJAAVAN OPETTAJAN TAPAAMINEN	AIHEESTA KESKUSTELUA: RAJAAMINEN, KOHDEYLEISÖ
JOULUKUU 2019	AVAIN-SÄÄTIÖN KANSSA TAPAAMINEN	LISÄKSI YHTEYDENPITOA SÄHKÖPOSTITSE
TAMMI-HUHTIKUU 2020	TYÖN SUUNNITTELUA JA TEKOA	
HUHTIKUU 2020	OHJAAVALTA OPETTAJALTA PALAUTETTA JA NEUVOJA TYÖN ETENEMISESTÄ	
TOUKOKUU-ELOKUU 2020	RAPORTIN JA ESITTEEN SUUNNITTELUA JA TEKOA. VALOKUVIEN OTTAMISTA	ESITTEEN SUUNNITELMAN LÄHETTÄMINEN AVAINSÄÄTIÖLLE, PAPUNETISTÄ LUPA KUVIEN KÄYTTÄMISEEN
SYYS-MARRASKUU 2020	ESITTEEN MUOKKAAMISTA ANNETUN PALAUTTEEN POHJALTA. ULKOASUN HIONTAA JA KUVIEN MUOKKAUSTA	

JOULUKUU 2020	TYÖ VALMISTUU	
---------------	---------------	--

Erityisesti aikaa vei kuvien ottaminen ja niiden muokkaaminen. Materiaalit piti valita niin, että ne sopivat esitteen sisältöön ja ovat selkeitä. Sosiaalisten tarinoiden piirtämiseen ja suunnitteluun meni aikaa sekä käytettyjen kuvien asetteluun. Esitteen ulkoasun hionta oli yksi työteliäimmistä osasta koko opinnäytetyöprosessia, kuten taulukosta 1 näkyy, alkoi kuvien ottaminen ja esitteen ulkonäön hionta jo toukokuussa 2020 ja jatkui aivan työn valmiiksi saamiseen asti. Työssä näkyy tekijän oma kädenjälki konkreettisesti esimerkiksi kuvien kautta.

5.2 Tuotoksen esittely

Opinnäytetyöhön kuuluu raportti ja sen tuotoksena syntyi esite: ”Esteetön viestintä, tietoa vanhemmille”. Esite on Word-kirjoitusohjelmalla tehty ja se on sähköinen 37 sivuinen, koon A5-sivuista koostuva esite. Esitteessä kerrotaan lyhyesti erilaisista AAC-menetelmistä, joihin vanhemmat ja lapsen läheiset voivat tutustua. Esite sisältää tietoa toimeksiantajasta, Avain-säätiöstä, ja heidän yhteisönohjauksesta. Esitteestä löytyy myös Lahden toimipisteen yhteystiedot. Esitteessä kuvataan syitä, miksi ja milloin AAC-keinoja voidaan tarvita ja niiden merkitystä lapsen osallisuuteen ja kommunikointiin. Esitteessä on kuvattu synnynnäisiä syitä, kuten kehitysvamma, kielihäiriö tai autismi. Siinä kuvataan myös esimerkkejä, milloin kielelliset taidot on voitu menettää. Näitä syitä on esimerkiksi onnettomuus, tapaturma tai yhteisen kielen puuttuminen. Erilaiset AAC-menetelmät ovat kuvattuina omissa kappaleissaan sisältäen esimerkkejä käyttötavoista ja havainnollistavia kuvia. Kuva 4 on yksi esitteessäkin käytetyistä kuvista. Konkreettiset kuvat näyttävät ja havainnollistavat esitteen tekstejä. Raportista poiketen esitteessä ei kuvata Avain-säätiön palautteen johdosta Bliss-kieltä, koska Päijät-Hämeen alueella sen käyttäjiä ei juurikaan ole.

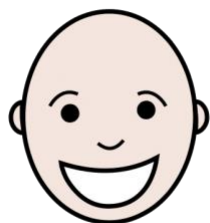

Kuva 4. Esitteessä käytetty kuva. Lapsi viittoo sanan vihreä.

Esitteen lopussa on sivustoja ja muita lähteitä, kuten sosiaalinen media, josta lukija voi löytää niin tietoa kuin vertaistukea. Lisäksi esitteen loppuun on varattu tilaa kirjoittaa oman AAC-ohjaajan yhteystiedot ja joko esitteen sisällöstä tai ohjauksen yhteydessä heränneet kysymykset ja ajatukset voidaan myös kirjoittaa ylös niille varattuun tilaan.

5.3 Tuotoksen arviointi

Esite on visuaalisesti selkeä ja yksinkertainen. Esitteessä on käytetty Avain-säätiön värejä: sinistä ja vihreää tekstien korostamiseen. Esite on toteutettu käyttämällä Microsoft Word-ohjelmaa. Esite on tuotettu tekijän omilla kyvyillä ja pelkistettyä ulkomuotoa on piristetty lisäämällä tekijän itse ottamia kuvia sekä internetistä otettuja kuvia. Avain-säätiöllä on mahdollisuus muokata myöhemmin esitettä heille sopivampaan ulkoasuun.

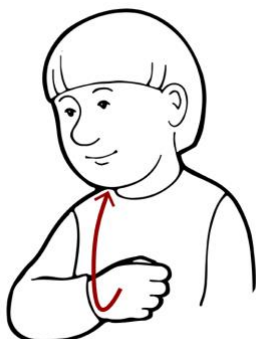

Kuva 5. Iloinen (Sergio Palao/ ARASAAC a.)

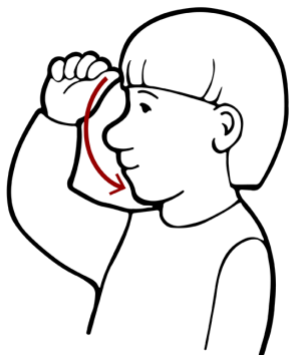

Kuva 6. Koti (Sergio Palao/ ARASAAC b.)

Esite sisältää kohderyhmälle ja heidän lapsilleen sopivia kuvia. Kuvissa 5 ja 6 on esimerkkejä tyypillisistä kuvista, joita kuvakommunikoinnissa käytetään. Kuvissa 7 ja 8, on ohje kuinka vanhemmat viitotaan. Lapsen ensimmäisten viittomien tulisi olla motivoivia ja arkeen liittyviä, kuten isä tai äiti -sanat.

Kuva 7. Äiti-viittoma (Vanninen, E., muokkaus Kivimäki, S.b.)

Kuva 8. Isä-viittoma (Vanninen, E., muokkaus Kivimäki, S.c.)

Esitteestä pyydettiin mielipiteitä Avain-säätiön yhteyshenkilöiltä sähköpostitse, jotta sisältö olisi heille sopivaa ja hyväksymää. Avain-säätiölle esitettiin tarkentavia kysymyksiä

esimerkiksi kappalejaosta ja kuvista. Palautteen saaminen ja pyytäminen oli kuitenkin pääsääntöisesti vapaamuotoista. Avain-säätiön kanssa pidettiin myös heidän toimipisteessään tapaamisia, jossa esitettä suunniteltiin ja käytiin läpi. Esite lähetettiin ohjaavalle opettajallekin luettavaksi, jotta työstä sai monipuolisempaa arviointia. Opettajan palautteen perusteella raporttiin lisättiin kaavioita ja kuvia tukemaan tekstiä. Avain-säätiön palautteen pohjalta esitteestä poistettiin Bliss-kieltä koskeva kappale, koska Päijät-Hämeen alueella ei oikeastaan ole tämän keinon käyttäjiä. Lisäksi esitteestä poistettiin muiden Avain-säätiön toimipisteiden yhteystiedot, paitsi Lahden toimipisteen. Sillä ainoastaan Lahden toimipisteestä saa lapsiperhepalveluita. Toimeksiantajan yhteyshenkilö kommentoi esitteen sisältöä ja antoi omia ehdotuksiaan ja materiaalia, joiden pohjalta voi tietoa etsiä. Avain-säätiö antoi vinkkejä ulkoasuun ja pyysi mm. tulkkaukspalvelujen lisäämisen esitteeseen ja ehdotti esitteen otsikoiden korostamista suurentamalla fonttia. Erityisesti hyvää palautetta tuli esitteen vihreällä tekstillä olleista korostuksista, joihin koottiin pääasioita tekstistä. Yhteistyö Avain-säätiön kanssa oli sujuvaa ja säännöllistä koko prosessin aikana.

6 YHTEENVETO

6.1 Pohdinta

Opinnäytetyön tuotoksena syntyi visuaalisesti selkeä esite, jossa kuvattiin syitä ja tarpeita esteettömän viestinnän keinoille sekä kuvattiin erilaisia kommunikointikeinoja. Esite lisää perheiden tietoisuutta kielellisistä pulmista ja esteettömän viestinnän keinoista. Esite on helposti lähestyttävä ja sisältää tiivistetysti tietoa. Aivan esitteen alussa on oma kokemukseni saatesanoina. Mielestäni saatesanat olivat hyvä keino tuoda vertaistuellisuutta esiin: vanhemmat eivät ole uudessa tilanteessa yksin tai ainoita, kyllä siitä selviää.

Työn aihe oli itselleni mieluisa ja minulla oli jo valmiiksi paljon tietoa AAC-keinoista. Tietoa oli helppo lähteä etsimään, koska sivustot ja materiaalit olivat tuttuja. Omia kokemuksia oli, mutta niille ei löytynyt aina lähdeä ja joitain omia havaintoja joutui siksi karsimaan pois. Koska aihe oli tuttu, oli sisällön rajaaminen välillä vaikeaa. Esitteen sisältö lähti helposti erkanemaan käytännönläheisyydestä ja sisältämään turhan paljon teoriaa. Vaikka luotettavia ja ammattilaisillekin tarkoitettuja lähteitä oli paljon saatavilla, tuntui joskus lähteiden etsiminen työläältä. Työtä piti jatkuvasti kehittää ja arvioida. Joskus työtä läpikäydessä kiinnittyi liikaa johonkin yksityiskohtaan ja kokonaiskuvan näkeminen oli vaikeaa. Toisista keinoista löytyi paljon tietoa, kun taas esimerkiksi Bliss-kielestä löytyvää materiaalia oli paljon vähemmän ja se poistettiin esitteestä.

Oli mielekästä tehdä työ, jossa pystyi hyödyntämään omaa osaamistaan. Piirsin esimerkiksi sosiaalisia tarinoita, otin kuvia viittovista lapsista ja hyödynsin erilaisia kotoa löytyviä AAC-materiaaleja.

6.2 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyö on prosessi, jonka tarkoituksena on kuvastaa tekijän ajattelun kehitystä sen prosessin aikana. Opinnäytetyön on tarkoitus valmentaa opiskelijaa esimerkiksi ammatilliseen asiantuntijatehtävään ja olla tukemassa ammatillista kasvua.

(Ammattikorkeakoululaki 932/2014.) Työtä tehdessä oma ammattitaito edistyi, kun etsi tietoa useista eri lähteistä. Uutta tietoa tuli opinnäytetyötä tehdessä lisää ja näitä tietoja pystyy hyödyntämään työelämässä. Opinnäytetyön aihe tuli tekijän omasta ajatuksesta. Aihe oli ennestään tuttu omasta käyttökokemuksesta ja syntyvää esitettä pystyy omassa työssäkin lasten parissa hyödyntämään. Yhtenäisellä AAC-keinoista kertovalla esitteellä voidaan helposti antaa tietoa vanhemmille ja vähentää heidän kokemia epätietoisuutta. Myös ammattilaiset voivat etsiä esitteestä tietoa.

Koko opinnäytetyöprosessin aikana on noudatettava omassa toiminnassa eettisyyden ja luotettavuuden periaatteita. Nämä periaatteet ohjaavat työtä eteenpäin. Työn teko noudatti hyviä tapoja ja etiikkaa niin rehellisyyden, tarkkuuden kuin huolellisuuden näkökulmasta. Esimerkiksi lähdeviitteiden- ja lähdemerkintöjen merkitsemisestä täytyy huolehtia, jotta kunnioittaa teosten alkuperäisiä kirjoittajia ja näiden tekijänoikeuksia. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.) Opinnäytetyön ja sen aiheen tulee olla tieteellisesti mielekäs sekä myös perusteltu. Sen tulee esimerkiksi vastata työelämän tarpeisiin. Opinnäytetyön tulee koko prosessin aikana noudattaa hyvän tieteellisen käytännön perusteita, eikä hyvää tieteellistä käytäntöä tule loukata. Näitä asioita on esimerkiksi puutteelliset lähdeviittaukset. Opinnäytetyön aiheita tutkitaan eri näkökulmista ja työtä tehdessä pyritään toimimaan läpinäkyvästi ja tarkasti. Työn vaiheet tulee kirjata totuudenmukaisesti ja selkeästi ja niitä tulee kuvata tarpeeksi. (Leino-Kilpi & Välimäki 2014, 364-365.)

Tietoa haettiin monista eri lähteistä, mutta suurin osa tiedoista löytyi tietyistä luotettavista lähteistä, kuten Papunetin sivuilta. AAC-keinoista on jo paljon tehtyjä esitteitä ja oppaita, joista löytyi runsaasti tietoa. Suomalaista tietoa oli paljon saatavilla luotettavista lähteistä, joten ulkomaalaiset lähteet jäivät vähäisiksi ja niitä kertyi loppujen lopuksi vain kolme lähdeä. Hakusanoina tietoa etsittäessä oli eri kommunikointikeinojen nimet, kuten tukiviittomat ja esinekommunikointi. Opinnäytetyön tietoperusta perustui erilaisiin lähteisiin. Lähteiden valintaan vaikutti lähteiden luotettavuus. Luotettavuutta arvioitiin iän, tunnettavuuden ja uskottavuuden perusteella. Tämän vuoksi kovin vanhojen lähteiden määrää pyrittiin rajaamaan ja etsimään nykyaikaisempia lähteitä. Osa lähteistä oli yli 10 vuotta vanhoja, mutta ne olivat silti luotettavia, koska asiasisältö ei ollut muuttunut eikä uudempia vastaavia lähteitä oltu julkaistu. (Vilkkä & Airaksinen, 2004, 72.) Toimeksiantaja osasi antaa ajankohtaista tietoa ja vinkkejä sivustoista ja materiaaleista. Toimeksiantajan avulla pystyi tarkistamaan joidenkin asioiden oleellisuutta ja oikeellisuutta. Esimerkiksi esitteessä aluksi puhuttiin ”vaihtoehtoisista kommunikointikeinoista”, joka on nykyään vanhentunut termi ja se korvattiin termillä esteetön viestintä tai puhetta tukevat ja korvaavat menetelmät. Toimeksiantajan avulla työstä tuli luotettavampi ja se sisälsi oleellisia asioita. Toimeksiantajaan pystyi turvautumaan tietoperusteisissa asioissa, koska he toimivat AAC-keinojen ammattilaisina Suomessa.

Itselläni on useamman vuoden kokemus AAC-keinojen käyttämisestä ja erilaiset keinot ovat tulleet tutuiksi. Omat ajatukset ja kokemukset eivät kuitenkaan saaneet ohjata työtä liikaa, vaan kaikelle tuli löytää tietoperusta. Esitteessä sai omaa kokemusta hyödyntää esimerkiksi käytettyjen materiaalien suhteen ja antamalla arkisia vinkkejä ja esimerkkejä. Vinkit ja esimerkit perustuivatkin omiin arkisiin kokemuksiin. Tapoja käyttää AAC-keinoja

on paljon ja työssä annetut esimerkit eivät ole siis ainoita tapoja AAC-keinoja käyttää. Pyrkimyksenä oli se, että valmista työtä voidaan oikeasti käyttää ja hyödyntää lapsiperheiden arjessa AAC-keinoihin tutustuessa.

6.3 Arviointi ja jatkotutkimusaiheet

Työn aihe oli itselleni mieluisa ja minulla oli jo valmiiksi kokemusta AAC-keinoista. Tietoa oli helppo lähteä etsimään, koska sivustot ja materiaalit olivat tuttuja. Koska aihe oli tuttu, oli sisällön rajaaminen välillä vaikeaa. Hyödynsin paljon esimerkiksi Papunetin sivustoja, joista myös alan ammattilaiset etsivät materiaalia käyttöönsä.

Raportissa kommunikointikeinoihin viitattiin nimikkeellä AAC-keinot. Esitteessä käytettiin kansankielisempää nimitystä: esteetön viestintä. Avain-säätiön toiveita otettiin huomioon esitteen laatimisessa ja yhteyshenkilöt tarkistivat esitteen sisällön ennen työn julkaisua. Jo esitteen otsikosta voidaan tehdä päätelmiä, joten koin paremmaksi käyttää esitteessä kansankielisempää nimitystä: Esteetön viestintä. Opinnäytetyön tuotoksen arviointi jäi vähäiseksi, koska ennen työn valmistumista, mielipide saatiin opettajalta ja toimeksiantajan yhteyshenkilöiltä. Esitettä olisi voinut tarjota useammalle ihmiselle luettavaksi, etenkin sellaisille vanhemmille, joilla ei keinoista ollut paljoa kokemusta. Nyt siis kohderyhmän mielipide ja kokemus esitteestä jäi saamatta. Esitteen arviointi perustuu siis tekijän, opettajien ja yhteyshenkilöiden, jotka toimivat AAC-keinojen parissa ammatissaan, mielipiteisiin. Esitettä voi yhteistyötaho jatkossa muokata sopivammaksi vanhemmilta saadun palautteen perusteella. Raportissa olisi voinut olla vielä enemmän hyödynnettynä tilastoja ja tehtyjä tutkimuksia tukemassa valittua teoretietoa. Esitteen ulkoasu on kovin pelkistetty ja ulkoasua olisi voinut parantaa ja kehittää vastaamaan vielä enemmän toimeksiantajan muiden esitteiden ulkonäköä. Esitteestä sekä raportista saa kattavan kuvan erilaisista AAC-keinoista.

Raportissa pyrin kuvaamaan AAC-keinoja laajemmin ja teoreettisemmin, jotta teksti on ammattimaisempaa ja vakuuttuvampaa. Esitteessä näkökulmana oli enemmänkin käytännönläheisyys ja arki. Tyylejä ja tapoja käyttää AAC-keinoja on paljon ja ajoittain oli vaikeaa saada esitteeseen kirjoitetut tiedot pysymään selkeästi ymmärrettävinä. Esitteen yksi tarkoitus kuitenkin oli antaa ensitietoa keinoista sellaisille vanhemmille, joille keinot eivät ole tuttuja. Eli esitteessä ei saanut olla liikaa ja liian yksityiskohtaista tekstiä. Kuvia piti käyttää esimerkkeinä ja havainnollistamaan ja ne piti valita niin, että ne olivat oleellisia esitteen ja tekstin kannalta. Esitteestä tuli mielestäni sellainen, josta olisin itse hyötynyt ja josta koen muiden vanhempien hyötävän. Esite vastaa kysymyksiin: miksi keinoja tarvitaan? Milloin niitä tarvitaan? ja millaisia keinot ovat?

Työtä voisi jatkossa parantaa niin, että työssä käytetyt kuvat olisivat laajempia ja niissä näkyisi kokonaisuudessaan keinojen käyttäjät. Kuvat voisivat olla esimerkiksi aidoista kommunikointitilanteista otettuja. Vanhemmilta ja lapsen muilta läheisiltä voisi kerätä palautetta ja palautteen perusteella muokata työtä. Jotkin osa-alueet sisältävät paljon tekstiä kuten tukiviittomat ja kuvakommunikointi. Vanhemmilta voi kysyä onko niistä liikaa tietoa, vai onko tiedon määrä hyvä.

LÄHTEET

AAC institute 2019. Why AAC? [viitattu:18.10.2019]. Saatavissa:

<https://aacinstitute.org/why-aac/>

Ahola, S. ja Pollari, K. 2018. Lapsella on oikeus osallisuuteen- vammaisuudesta riippumatta. PDF. THL [viitattu: 11.10.2019]. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-999-6>

Aivoliitto 2020a. Esteetön viestintä [viitattu:6.2.2020]. Saatavissa:

<https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/kehityksellinenkielihairio/ohjaus-ja-neuvonta/esteeton-viestinta/>

Aivoliitto 2020b. Mikä kehityksellinen kielihäiriö on? [viitattu:6.2.2020]. Saatavissa:

<https://www.aivoliitto.fi/kommunikaatiokeskus/kehityksellinenkielihairio/kielellinen-erityisvaikeus/>

American speech-hearing-association 2019. Augmentative and Alternative Communication (AAC) [viitattu: 18.10.2019]. Saatavissa:

<https://www.asha.org/public/speech/disorders/AAC/>

Ammattikorkeakoululaki 932/2014.

Avainsäätö 2020a. Avain-säätö [viitattu:14.2.2020]. Saatavissa:

<http://www.avainsaatio.fi/avainsaatio.php>

Avainsäätö 2020b, Yhteisönohjaus (AAC) [viitattu:6.2.2020]. Saatavissa:

<http://www.avainsaatio.fi/yhteisönohjaus.php>

Kajo Apuvälineet OY 2016. Kommunikoinnin apuvälineet [viitattu: 20.2.2020]. Saatavissa:

<https://www.kajo.fi/kommunikoinnin-apuvälineet>

Kuvat kommunikoinnissa 2014. Tietotekniikka- ja kommunikaatiokeskus, Kehitysvammaliitto ry. Helsinki: Kirjapaino Keili

Lapsen oikeuksien sopimus 2019. Plan International [viitattu: 11.10.2019]. Saatavissa:

<https://plan.fi/lapsen-oikeuksien-sopimus>

Leino-Kilpi, H. & Välimäki, M. 2014. Etiikka hoitotyössä. 8.-9. painos. Helsinki: Sanoma Pro.

Mielenterveystalo 2019. Miltä maahanmuutto tuntuu? [viitattu:6.2.2020]. Saatavissa:

https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/oppaat/maahanmuuttajat/Pages/milta_maahanmuutto_tuntuu.aspx

Opas tietotekniisiin apuvälineratkaisuihin. Tikoteekki. 2020. Helsinki. Kehitysvammaliitto ry.

Ovsyannykov, I. 2016. How to Design a Stunning Brochure: 30 Expert Tips and Templates. Blogi. Creative market [viitattu 20.2.2020]. Saatavissa: <https://creativemarket.com/blog/how-to-design-a-stunning-brochure-30-expert-tips-and-templates>

Papunet 2015, Esineet kommunikoinnissa [viitattu: 11.2020]. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/esineet-kommunikoinnissa>

Papunet, 2017a, Bliss-kieli [viitattu: 12.2.2020]. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/blisskieli-0>

Papunet 2017b, Kirjoittaminen ja piirtäminen [viitattu: 12.2.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/kirjoittaminen-ja-piirtaminen>

Papunet 2019a Eleilmaisu ja olemuskieli viestinnässä [viitattu 11.2.2020]. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/eleilmaisu-ja-olemuskieli-viestinnassa>

Papunet 2019b, Puhevammaisuuden syyt ja ilmenemismuodot [viitattu:6.2.2020]. Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/puhevammaisuuden-syyt-ja-ilmenemismuodot>

Papunet 2019c. Viittominen vahvistaa puhetta [viitattu:11.2.2020] Saatavissa: <http://papunet.net/tietoa/viittominen-vahvistaa-puhetta>

Papunet 2020. Tulkkauspalvelu [viitattu:18.11.2020]. Saatavissa: <https://papunet.net/tietoa/tulkkauspalvelu>

Pollari, K. ja Hoikkala, S. 2016 Osallisuuden elementit- ammattilaisten taito luo pohjaa lapsen osallistumiselle. Teoksessa Pollari, T. ja Toivonen, V. Vammaisen lapsen näkemysten selvittäminen. Opas sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisille. Helsinki. Lastensuojelun keskusliitto.

Sergio Palao/ ARASAAC.a Iloinen. Papunetin kuvapankki,papunet.net. [viitattu:9.9.2020]. Saatavissa: <https://kuvapankki.papunet.net/haku/iloinen>

Sergio Palao/ ARASAAC.b. Koti. Papunetin kuvapankki,papunet.net. [viitattu:9.9.2020]. Saatavissa: <https://kuvapankki.papunet.net/haku/koti>

Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301 32 §.

Tikoteekki 2020. Kommunikoinnin apuvälineet [viitattu:20.2.2020]. Saatavissa: <https://www.kehitysvammaliitto.fi/tikoteekki/tietoa/kommunikoinnin-apuvälineet/>

Toikko, T. ja Rantanen T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon. 3., korjattu painos . Tampere: Tampereen yliopisto

Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27. 2016 7. Artikla [viitattu:11.10.2019]
Saatavissa:

https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2#idp446970496

Vanninen, E., muokkaus Kivimäki, S. a. Ulos. Papunetin kuvapankki, papunet.net
[viitattu:9.9.2020] saatavissa: <https://kuvapankki.papunet.net/haku/ulos>

Vanninen, E., muokkaus Kivimäki, S.b. Äiti. Papunetin kuvapankki, papunet.net
[viitattu:9.9.2020] saatavissa: <https://kuvapankki.papunet.net/haku/%C3%A4iti>

Vanninen, E., muokkaus Kivimäki, S.c. Isä. Papunetin kuvapankki, papunet.net
[viitattu:9.9.2020] saatavissa: <https://kuvapankki.papunet.net/haku/is%C3%A4>

Viittomat kommunikoinnissa 2018. Tikoteekki. Aksidenssi oy

Vilka, H. ja Airaksinen, T. 2004. Toiminnallinen opinnäytetyö. Helsinki, Tammi.

Esteetön viestintä, **tietoa vanhemmille**

Esite esteettömästä viestinnästä lasten vanhemmille ja läheisille.

Saatesanat:

Tämä esite on toteutettu yhteistyössä **Avain-säätiön** kanssa ja on osa **LAB-ammattikorkeakoulun** sairaanhoitajaopiskelijan Meri-Liisa Pirilän opinnäytetyötä: **AAC-keinot tutuksi, 2020**. Esitteen idea syntyi tekijän omasta tarpeesta ja kokemuksista äitinä.

Esitteessä kuvataan erilaisia keinoja kommunikoida. Vanhemmat voivat tutustua esitteeseen yksin tai yhdessä lapsen kanssa. Esitteestä saa tietoa ennen AAC-ohjauksen alkua, mutta se toimii myös tukena ohjauksen edetessä.

”Lapseni kommunikoi useamman vuoden ajan käyttämällä mm. viittomia ja kuvia. Pikkuhiljaa puheen kehittyessä, AAC-keinot alkoivat väistyä puheen tieltä.

Hyvin varhaisessa vaiheessa heräsimme siihen, että ”Apua! Lapsi ei puhu!” Ammatteisilta saimme kuulla, että hyötyisimme AAC-keinoista ja niiden avulla lapsi saisi keinon ilmaista itseään. Kirjainlyhenne kuulosti kummalliselta. Internetistä löytyvää tietoa oli paljon, eikä meidän perheellämme ollut selkeää käsitystä siitä, mitä AAC oikeasti tarkoitti. AAC-ohjauksen alkaessa keinot tulivat kuitenkin nopeasti tutuiksi ja niin lapsemme, kuin muukin perhe oppi kommunikoimaan uusilla tavoilla!

Opinnäytetyöni kautta haluan auttaa muita vanhempia, jotka ovat uuden edessä. Esitteestä löytyy ensikäden tietoa eri keinoista yhdessä paketissa. Toteutin esitteen, jollaista olisin itse kaivannut aikoinaan.

Ja muistakaa olla kärsivällisiä ja armollisia itsellenne, hyvin se menee!”

SISÄLLYSLUETTELO

<u>Esteetön viestintä</u>	<u>4</u>
<u>Osallisuus</u>	<u>5</u>
<u>Milloin tarvitaan esteetöntä viestintää?</u>	<u>6</u>
<u>Synnynnäiset tarpeet esteettömälle viestinnälle</u>	<u>8</u>
<u>Kielellisten taitojen menetys</u>	<u>10</u>
<u>Lähi-ihmiset</u>	<u>11</u>
<u>Tukiviittomat</u>	<u>12</u>
<u>Kuvat</u>	<u>16</u>
<u>Tietotekniset apuvälineratkaisut</u>	<u>23</u>
<u>Kirjoittaminen ja piirtäminen</u>	<u>24</u>
<u>Esineet kommunikoinnin välineenä</u>	<u>27</u>
<u>Olemus viestinnässä</u>	<u>29</u>
<u>Puhevammaisten tulkkipalvelut</u>	<u>32</u>
<u>Avain-Säätiö</u>	<u>33</u>
<u>Hyödyllisiä sivustoja</u>	<u>34</u>

Esteetön viestintä

Esteettömällä viestinnällä tarkoitetaan AAC-keinoja (Alternative and Augmentative Communication). Se tarkoittaa **vaihtoehtoisia, puhetta korvaavia ja tukevia menetelmiä.**

Esteettömän viestinnän keinoilla on tarkoitus löytää **mahdollisimman tehokas tapa kommunikoida**, mutta sillä on myös monia muita tarkoituksia.

Esteetön viestintä toimii **muistin ja ymmärtämisen tukena**: ne auttavat lasta muistamaan sanoja tai ohjeita ja antavat sanoille merkitykset.

Lapsi **oppii lauserakenteita ja lauseiden muodostamista** ja hänen **oma sisäinen kieli kehittyy**. Erilaisia viestinnän keinoja käytettäessä käytetään samoja tahdonalaisia liikkeitä, joita tarvitaan puheen ja motoriikan kehittymiseen.

Esteetöntä viestintää hyödyntämällä **tuetaan myös lapsen omatoimisuustaitoja** esimerkiksi kokoamalla hänelle aamu- tai iltarutiinit joita lapsi voi seurata. Viestinnän keinoilla **ennakoidaan lapselle tulevaa** ja lapsi tietää, **mitä häneltä odotetaan ja mitä nyt tehdään.**

Viestinnän keinot sopivat myös **vaikeiden asioiden käsittelyyn ja asioiden sisäistämisen helpottamiseen**. Lapsen voi olla joskus vaikea sanoittaa omia tunteuksiaan tai kertoa, mitä on tapahtunut.

Osallisuus

Osallisuus tarkoittaa sitä, että **lapsella on oikeus tulla kuulluksi, osallistua itseään koskeviin päätöksiin ja saada tietoa omista asioistaan sekä kertoa omia mielipiteitään**. Lapsen oikeus osallistua perustuu mm. lakeihin ja kansainvälisiin sopimuksiin.

Kommunikaatiovaikeudet eivät saisi olla esteenä sille, että lapsi tulee kuulluksi. Myös vammaisille- ja erityislapsille tulee antaa mahdollisuus kertoa asioistaan ja ajatuksistaan ajasta sekä paikasta riippumatta.

Osallisuus on läsnä koko ajan.

Toimivassa kommunikoinnissa lapsi pystyy mahdollisimman nopeasti ja laajasti ilmaisemaan omia ajatuksiaan ja vastaamaan esimerkiksi näihin kysymyksiin: *Mitä haluaisit syödä, miltä ruoka maistui, mitä katsotaan televisiosta, kuinka voit, mitä mieltä olet tai mitä tehdään seuraavaksi?*

Osallisuus on yksinkertaisimmillaan sitä, että saa tehdä pieniä arkisia valintoja ja päätöksiä.

Milloin tarvitaan esteetöntä viestintää?

Syitä puheentuottamisen ja -ymmärtämisen vaikeuksille monia.

Tarve esteettömän viestinnän keinoille voi alkaa varhain, lapsen ollessa vielä aivan pieni tai myöhemmin lapsen kasvaessa. Tarve voi tulla myös yllättäen ja olla väliaikaista.

Olipa syy sitten synnynnäinen tai puhekyvyn menetys, kuuluu sopivan kommunikointikeinon löytäminen ja käyttäminen lapsen elämään ja lapsen oikeuksiin.

Esitteessä on lueteltu joitakin *yleisimpiä* syitä, jolloin voi olla tarvetta esteettömän viestinnän keinoille.

Jokainen lapsi on yksilö: ”syytä puhumattomuudelle” ei välttämättä löydy yksiselitteisesti

*Esteettömän viestinnän keinot eivät
edellytä diagnoosia. Ne sopivat
kaikille 😊*

*Kommunikoinnin vaikeuksien vuoksi
selviytyminen päivittäisistä asioista on
vaikeaa. Arkeen liittyvät asiat voivat
olla pelottavia ja haastavia, eikä
ohjeiden ja sääntöjen noudattaminen
ole helppoa*

Synnynnäiset tarpeet esteettömälle viestinnälle

Synnynnäiset syyt voivat olla pidempiaikaisia ja tarve esteettömän viestinnän keinoille voi ilmetä jo varhain. Vanhemmilla saattaa esimerkiksi herätä huoli, kun yli 2-vuotias ei ole vielä sanonut ensimmäisiä sanojaan, tai kun koululaisen on vaikea selvitä läksyistä ja annettujen ohjeiden noudattaminen on vaikeaa.

Autismikirjon häiriö

- ❖ Kanssakäyminen ja vuorovaikutus on poikkeavaa
- ❖ Sopivan katsekontaktin ottaminen on vaikeaa
- ❖ Tunnetilojen tunnistaminen ja ilmaisu on vaikeaa
- ❖ Puhe ei välttämättä toimi keinona keskustella ja kertoa asioita
- ❖ Ohjeiden ja sääntöjen ymmärtäminen voi olla vaikeaa
- ❖ Ympäristön ärsykkeet voivat häiritä kommunikointia

Valikoiva puhumattomuus

- ❖ Varhaislapsuudessa kehittyvä ahdistuneisuushäiriö
- ❖ Haittaa lapsen kommunikointia muiden kanssa
- ❖ Puhuminen saattaa onnistua esimerkiksi tutussa ympäristössä tai tutuille ihmisille
- ❖ Vieraissa tilanteissa, koulussa tai päiväkodissa lapsi saattaa olla puhumaton

Kehitysvamma

- ❖ Puheenkehitys voi olla viivästynyt
- ❖ Puheen tuottaminen ja ymmärtäminen on vaikeaa
- ❖ Oikeiden sanojen löytäminen on vaikeaa
- ❖ Puhe voi olla epäselvää tai puhe voi sisältää vain yksittäisiä sanoja, tavuja tai eri äännähtelyjä
- ❖ Kehitysvamman aste vaikuttaa kommunikaatiovaikeuden tasoon

CP-vamma

- ❖ Puheen ymmärtäminen ja -tuottaminen on vaikeaa
- ❖ Puhetaito voi olla jäänyt kehittymättä
- ❖ Puhe voi olla epäselvää
- ❖ Vaikeuksia liikkeiden hallinnassa ja havaitsemisessa
- ❖ Aistitoimintojen yli- ja aliherkkytykset liittyvät CP-vammaan ja voivat myös vaikuttaa kommunikointiin

Kehityksellinen kielihäiriö

- ❖ 7% suomalaisista lapsista on kehityksellinen kielihäiriö
- ❖ 19% suomalaisilla lapsilla on puheen kehittyminen viivästynyt
- ❖ Puheen- ja kielenkehitys on poikkeavaa
- ❖ Ensimmäiset sanat tulevat myöhään
- ❖ Sanat eivät ole ymmärrettäviä tai lauseiden muodostus ei onnistu
- ❖ Kieliopin ja käsitteiden oppiminen voi olla vaikeaa
- ❖ Opitut sanat voivat "kadota" tai lapsi voi olla täysin puhumaton
- ❖ Puheen tuottaminen ja ymmärtäminen on vaikeaa

Kielellisten taitojen menetys

Kielelliset taidot, kuten puhekyvyn, **voi joissain tilanteissa menettää**. Menetys voi olla niin **väliaikainen** kuin jopa **lopullinen**. Esimerkiksi **tapaturman** tai **operaation** seurauksesta voi puheen tuottaminen äänellisesti estyä. Esteettömän viestinnän keinoja voidaan tarvita esimerkiksi sairaalassaolon aikana sekä toipuesssa.

Kommunikointiongelman **vaikeusaste riippuu vaurion tai vamman laajuudesta**. Vaikeuksia ilmenee sanojen ja äänteiden tuottamisessa, sekä puheen ymmärtämisessä. Usein kuitenkin taidot elehtiä, näyttää eri ilmeitä ja osoittaa niin katseella kuin kädellä pysyvät ennallaan.

Jos **ei ole yhteistä kieltä, ymmärtäminen ja ymmärretyksi tuleminen on vaikeaa**. Ennen kuin oppii uuden kielen, voi eri kommunikointikeinoja hyödyntää. Kielen oppimisen myötä ympäristön ymmärtäminen ja jo sosiaalinen kanssakäyminen vahvistuu.

Esimerkkejä kielellisten taitojen menetyksen syistä: neurologiset sairaudet, tapaturmat, vammat, aivoverenkiertohäiriöt, puuttuva yhteinen kieli

Lähi-ihmiset

Lapsen lähi-ihmisten tulee aktiivisesti käyttää esteettömän viestinnän keinoja. Lapsi tarvitsee mallitusta, esimerkkiä ja apua, jotta lähtee itsekin kokeilemaan. Samalla lapsi näkee ja kokee, että tämäkin on hyväksytty kommunikointikeino.

Jotkut lapset saattavat nopeasti lähteä itsekin kokeilemaan, mutta osa tarvitsee enemmän **aikaa** ja **tukea**. Lähi-ihmiset auttavat lasta käyttämällä itsekin vaihtoehtoisia kommunikointikeinoja.

Lähi-ihminen:

lapsen kanssa läheisesti tekemisissä oleva ihminen. Perhe, sukulaiset, ystävät, hoitajat ja opettajat.

Tukiviittomat

Tukiviittomat ovat *yksittäisiä viittomia* viittomakielestä.

"TYTTÖ"

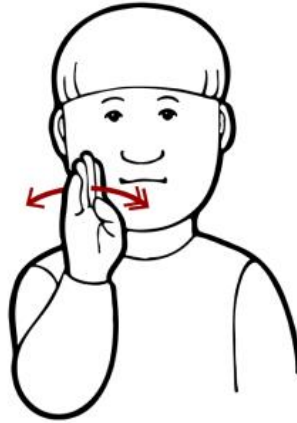

"VIHREÄ"

Tukiviittomia käytetään **ilmaisun ja ymmärtämisen apukeinoina** ja niitä käytetään **puheen rinnalla**.

Tukiviittomia käytetään **viittomalla sanat puhumisjärjestyksessä**. Toisinaan viitotaan ainoastaan **avainsanat**, eli viestin kannalta oleelliset sanat. Viittomataitojen kehittyessä voi viittomista laajentaa vaikka joka sanan kohdalle.

Esimerkiksi: "Lähdetään **ulos**"

Viittoma: "**Ulos**". (©Vanninen, muokkaus Kivimäki.)

Tukiviittomien käyttäminen **edesauttaa ja tukee kielellistä kehitystä:**

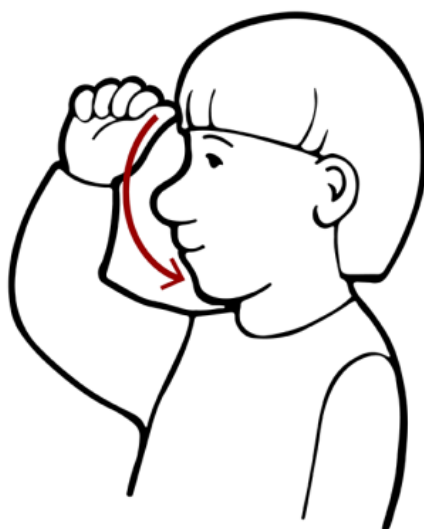
- Sanavarasto laajenee
- Puheilmaisuus kehittyy
- Puhuminen ja viittominen yhdessä tukevat lauserakenteiden kehittymistä
- Sanojen muistaminen helpottuu
- Asioiden nimeäminen helpottuu
- Lihas- ja näköaistit aktivoituvat ja auttavat keskittymään sanoihin
- Keskittyminen keskustelukumppaniin vahvistuu

Ensimmäisten viittomien olisi hyvä olla lapsen kannalta motivoivia ja vastata hänen tarpeisiinsa. Merkit **viitotaan rauhallisesti ja selkeästi**. Lapsen voi olla **helpompi ymmärtää sanoja, kun saa visuaalisia vinkkejä kuullun puheen rinnalla**. Näin ymmärtäminen ei ole pelkästään kuulon varassa.

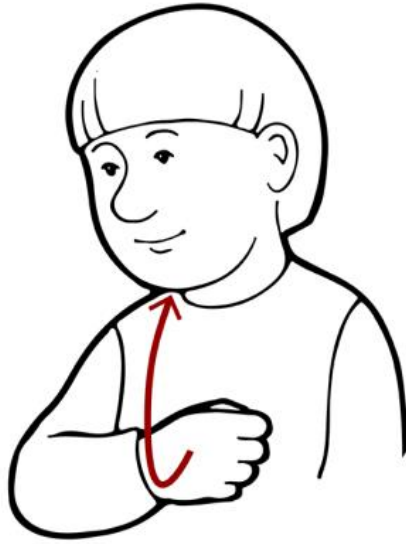
Viittomia voidaan myös käyttää **vahvistamaan ja tukemaan** jotain viestiä tai ohjetta, jos lapsen on vaikea keskittyä.

Viittoessa puhetempo automaattisesti hidastuu, joten lapsen on **helpompi seurata puhetta**. Viittoessa myös keskitytään tarkemmin keskustelukumppaniin ja otetaan katsekontaktia.

Lapsi saattaa vähentää ääntelyä ja puhumista alussa, kun viittomia harjoitellaan. *Ei hätää, kehittyvä puhe syrjäyttää viittomat aikanaan!*

Viittoma: **"isä"**. (©Vanninen, muokkaus Kivimäki.)

Viittoma: **"äiti"**. (©Vanninen, muokkaus Kivimäki.)

*Papunetin sivuilta löytyy viittomakuvia
ja ohjeet, kuinka ne viitotaan. Käy
katsomassa:*

www.papunet.net/materiaalia/kuvapankki

Kuvat

Kuvien avulla voi keskustella kuten puheellakin.

Kuvia voidaan hyödyntää **muistin tukena, vahvistamaan viestiä, muistuttamaan säännöistä ja sovituista asioista sekä rutiineista.** Kuvilla voi **havainnollistaa**, mitä lapselta odotetaan ja mitä on tarkoitus tehdä. Kuvat ovat oiva apuväline erityisesti silloin, kun lapsi ei pysty tuottamaan puhetta, eikä motoriikka ole riittävä viittomien käyttöön ja puhutun puheen ymmärtäminen on vaikeaa.

Kuvia voi käyttää monella eri tavalla. Kuvien tulisi alkuun olla lapselle mieluisia ja konkreettisia, jotta lapsi kiinnostuu niiden käytöstä. Kuvia voi käyttää **yksittäin tai suurempina kokonaisuuksina.** Kuvat toimivat loistavasti myös muiden keinojen tukena. **Kuvien avulla lapsi voi osallistua leikkiin, kertoa päivästänsä, tehdä valintoja ja päätöksiä sekä osallistua keskusteluun.**

Kuvat voivat olla esimerkiksi lehdestä leikattuja kuvia, valokuvia, tunnekortteja, piirros- tai PCS-kuvia.

Kommunikointitauluihin ja -kansioihin on koottu aihepiireittäin sanoja ja niistä löytyvien apusanojen avulla muodostetaan lauseita. Kommunikointikansioita voidaan yksilöllistää vastaamaan jokaisen lapsen omia tarpeita. Kansioon voidaan lisätä esimerkiksi perheen kuvia tai kuvia lapsen mielenkiinnon kohteista.

Useimmille lapsille **rutiinit ja arjen struktuurit sekä ennakointi ovat tärkeitä. Kuvien avulla näitä pystyy havainnollistamaan.** Tällä tavalla lapsi tietää ja näkee, mitä tapahtuu ja mitä häneltä odotetaan.

Yksittäisistä kuvista voi tehdä lapselle **päivä- tai viikko-ohjelman**, josta lapsi voi seurata tulevia tapahtumia.

Päiväohjelma voi olla yksityiskohtainen ja tiivis, jolloin lähes kaikki tekemiset on kuvattu siihen. Se voi koostua myös vain muutamasta oleellisesta kuvasta tai liittyä tiettyyn hetkeen, kuten iltatoimiin.

Viikko-ohjelmaan voi merkitä esimerkiksi koti- ja päiväkotipäivät ja muut lapselle tärkeitä ja arjesta poikkeavat asiat. Esimerkiksi lääkärisäkäynti tai pelipäivät.

ENSIN-SITTEN kuvapohjan avulla lapsi näkee, mitä tapahtuu **nyt** ja mitä **sen jälkeen** on.

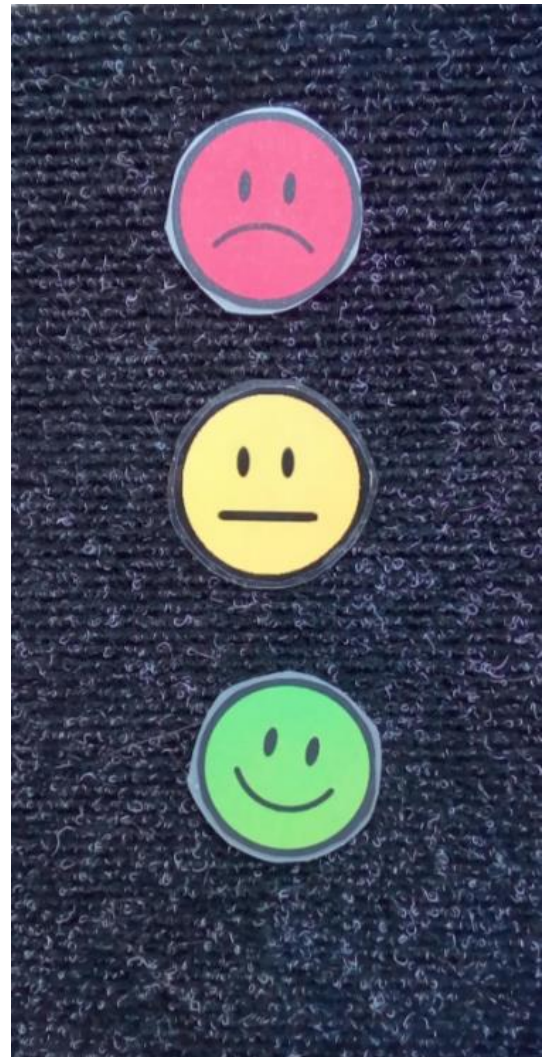

Kuvat voivat myös **ohjata ja muistuttaa**, esimerkiksi siitä mitkä vaatteet puetaan ulos.

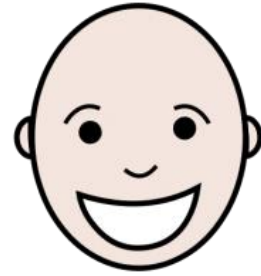

Kuvat sopivat myös vaikeiden ja haastavien tilanteiden käsittelyyn. Kuvilla voi konkreettisesti havainnollistaa lapselle syitä ja seuraamuksia.

Kuva: **Koti** (©Palao)

Kuva: **Iloinen** (©Palao)

***Kuvilla voi:** kertoa asioistaan ja tehdä valintoja, ennakoida, jäsentää ajatuksia ja odotuksia, tukea muistia, omatoimisuustaitoja sekä toiminnanohjausta, saada tukea asioiden ja paikkojen löytämiseen sekä havainnollistaa sääntöjä ja ohjeita*

Tietotekniset apuvälineratkaisut

Erilaisia apuvälineitä ovat: **kommunikointikansiot ja -taulut sekä tietotekniset apuvälineet.**

Älypuhelin, tabletti tai tietokone voivat toimia kommunikoinnin ja vuorovaikutuksen tietoteknisenä apuvälineenä.

Kommunikointiohjelmien sisällöt yksilöidään niin, että ne vastaavat lapsen tarpeita. Kuvien avulla voi muodostaa kokonaisia lauseita ja kone lukee ne ääneen. Esimerkiksi iPad-laitteille on saatavissa GoTalkNow-kommunikointiohjelma.

Apuvälinettä voidaan käyttää **helpottamaan ja tukemaan lapsen arkea** niin **kotona, koulussa kuin vapaa-ajalla.**

Tietoteknisiä apuvälineitä voi myös hyödyntää lapsen kuntoutuksen kannalta: **ohjelmien avulla voi harjoitella hahmottamista, tarkkaavuutta ja keskittymistä.**

Apuvälineet ovat **osa lääkinnällistä kuntoutusta** ja yleensä puheterapeutti arvioi tarpeen, mutta osassa tapauksista voi apuvälineen kustantaa sosiaalitoimi tai vakuutusyhtiö.

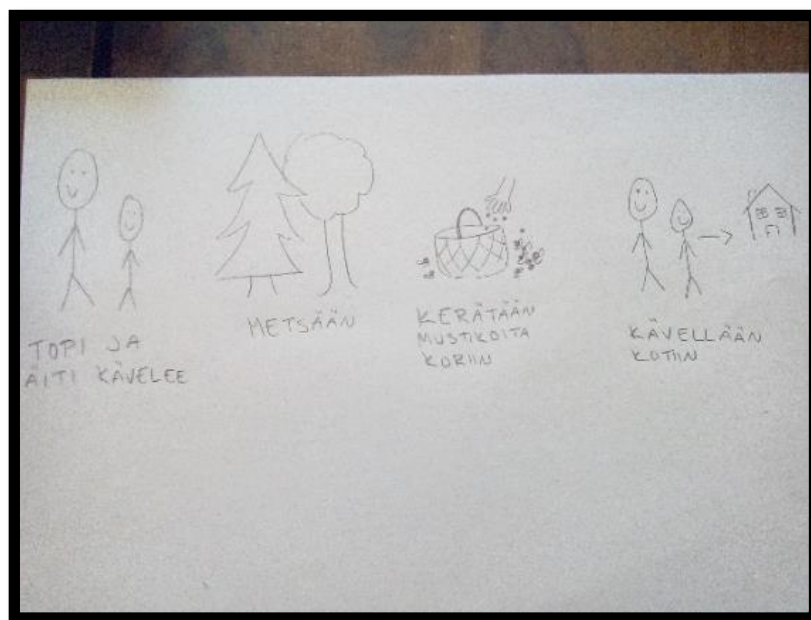
Kirjoittaminen ja piirtäminen

Kirjoittamista ja piirtämistä käytetään korvaamaan, täydentämään ja vahvistamaan muita kommunikointikeinoja, kuten puhetta.

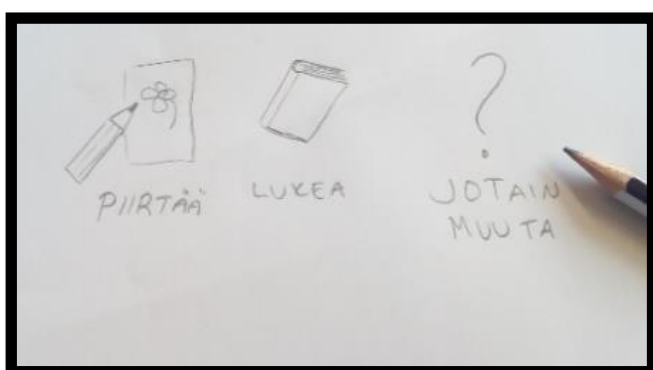
Kirjoittaminen on sopiva kommunikoinnin tuki silloin, kun lapsella ei ole kielellistä erityisvaikeutta, joka hankaloittaisi kirjoitetun puheen ymmärtämistä. Ja se on hyvä keino myös silloin, kun äänentuottamisessa esiintyy vaikeutta tai puhutun puheen sisäistäminen on vaikeaa. Sanoja tai lauseita voi kommunikoinnin kumpikin osapuoli kirjoittaa. Mikäli kirjoittaminen on vaikeaa voi **sanoja, numeroita tai kirjaimia osoittaa vaikka katseella tai kädellä.**

Kirjoittaminen ja piirtäminen auttavat lasta ymmärtämään, muistamaan ja sisäistämään asioita. Lapselle voidaan esimerkiksi kirjoittaa tai piirtää koulussa tehtävänanto. Kirjoittaminen ja piirtäminen toimivat **erillään**, mutta myös **yhdessä käytettynä.**

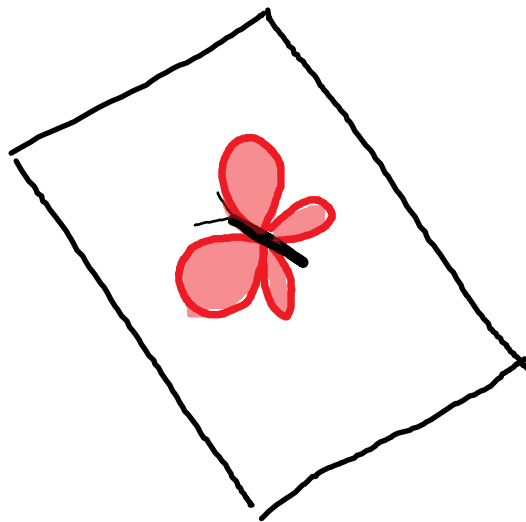
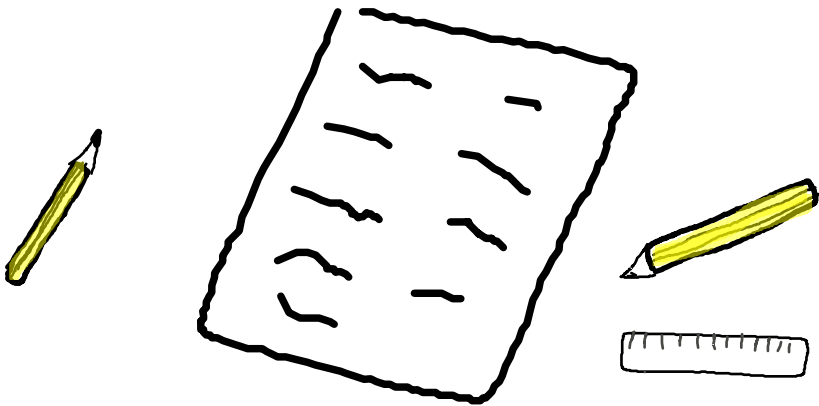
Piirtämistä käytetään erityisesti havainnollistamaan puhetta. Avainasioita voidaan piirtää ymmärryksen tueksi samalla, kun asia kerrotaan myös puheella. Piirtäminen toimii myös kuvakommunikoinnintukena. Jos sopivaa kuvaa ei ole, voidaan sellainen tehdä piirtämällä.

Sosiaalisten tarinoiden avulla lapselle voi kertoa, mitä tapahtuu tai käydä erilaisia tilanteita läpi esimerkiksi bussimatkan kulku, pelin säännöt tai käsitellä haastavia tilanteita.

MIETI OLEELLISIMMAT ASIAT JA
PIIRRÄ NE PELKISTETYSTI.
KUVAN ULKONÄÖLLÄ TAI
PIIRUSTUSTAITOILLA EI OLE
VÄLIÄ, KOSKA SINÄ ANNAT
KUVALLE HALUAMASI
MERKITYKSEN.

Esineet kommunikoinnin välineenä

Esinekommunikaatiota käytetään erityisesti vaikeasti kehitysvammaisten lasten kanssa, mutta tämä keino sopii myös muillekin.

Esineet ovat konkreettisia ja niiden hahmottaminen voi olla helpompaa kuin kuvien. Esineitä voi koskettaa ja havaita useilla aisteilla.

Esineiden **merkitys opitaan käyttämällä**: Lusikka voi merkitä ruokaa ja pyyhe tai tietty tuoksu kylpyä. Esineistä voi laatia jopa **päiväohjelman** asettamalla ne riviin pöydälle tai muualle josta lapsi voi ne havaita. Esimerkiksi lusikka, hammasharja ja lapanen voivat kuvata aamupalaa, hampaiden pesua ja ulkovaatteiden pukemista.

Esineitä voidaan antaa myös yksi kerrallaan **osoittamaan tekemistä**. Tai lapsi voi itse ojentaa aikuiselle esineen tai osoittaa sitä ja näin **ilmaista tarpeita tai haluja**. Esineiden ei tarvitse aina olla ennalta sovittuja, tilanteen mukaankin voi edetä. Tärkeää on vastata lapsen kommunikointiyrityksiin: Lapsen ojentaessa lautasen, voi hän haluta lisää tai tuodessa kaukosäätimen, hän haluaa katsoa lastenohjelmia.

Aikuinen voi antaa **esineillä vaihtoehtoja**, joista lapsi valitsee haluamansa: esimerkiksi piirtäminen, legoilla rakentelu tai kirjan lukeminen.

Esinekommunikaatiossa voidaan hyödyntää kaikkia aisteja: näkö-, kuulo-, haju-, maku- ja tuntoaisteja

Olemus viestinnässä

Eleiden, ilmeiden ja kehonkielenkäyttö on useimmille tuttua ja ne tulevat luonnostaan. Niitäkin pystyy tarkoituksellisesti hyödyntämään kommunikoinnissa. Esittävien eleiden avulla voi **korvata tai korostaa sanoja**, voi vaikka näyttää ylikorostuneen surulliselta tai haukotella suurieleisesti, näytellen väsymystä.

Lapsen **olemuksesta voi tehdä tärkeitä havaintoja** tyytyväisyydestä tai tyytymättömyydestä. Havaintojen avulla pystytään mahdollistamaan lapselle mieluisia asioita ja tukemaan vaikeissa hetkissä.

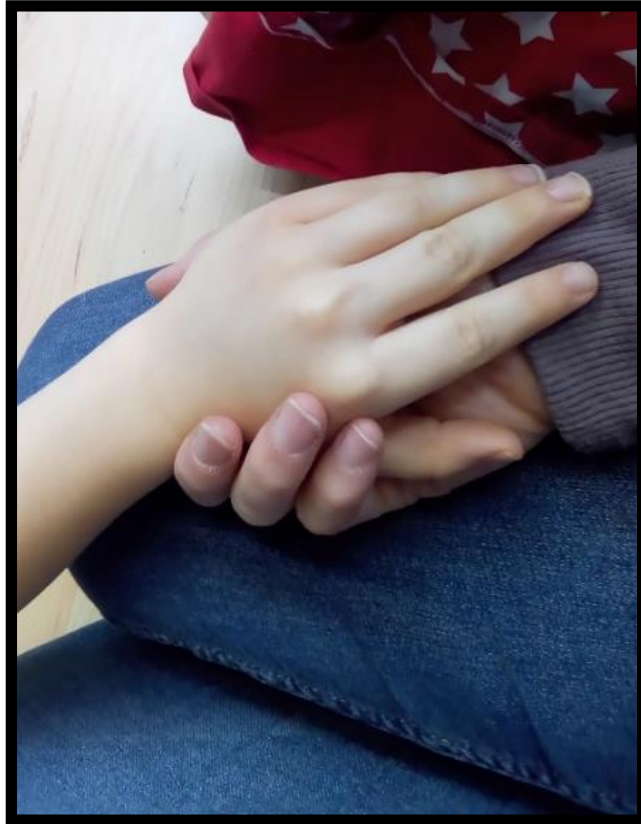
Kosketusviestintä toimii tunnon välityksellä. Se sopii käytettäväksi niin kuuro-mykkien kuin muidenkin lasten kanssa. Se voi olla **silittelyä, kosketusta tai sormella piirtämistä iholle**. Olennainen osa toimivaa kosketusviestintää on myös **eleiden, ilmeiden, etäisyyksien ja ympäristön tulkitseminen**.

Olemuskielestä voi tulla erityisesti kehitysvammaisille lapsille tärkeä ilmaisukeino. Olemuskielellä välitetään tietoa tuntemuksista ja reaktioista. **Äänet, ääntelyt, ilmeet, eleet ja asennot ovat osa olemuskieltä**. Lapsen ollessa levoton voi häntä vaivata joku asia, esimerkiksi liian vaikea koulutehtävä tai ympäristön ärsykkeet ovat silloin liian voimakkaita. Joskus avun pyytäminen voi olla vaikeaa ja silloin aikuinen voi auttaa lasta huomattuaan muutoksen tämän olemisessa.

Olemuskielen tulkinta voi olla alkuun vaikeaa. Yhteistyö ja tiedonsiirto lähi-ihmisten välillä on tärkeää, jotta kaikki oppisivat tulkitsemaan lasta.

Joku saattaa purra kättään tai leluja ollessaan tyytymätön ja innoissaan ollessaan kiljahdella ja väsyneenä hakeutua aikuisen syliin. Lapseen tutustuessa tulkinta helpottuu.

Olemuksella ilmaistaan erilaisia tunteita. Tunteiden sanoittaminen voi olla vaikeaa, jolloin aikuisen tehtävänä on tulkita olemuskieltä ja miettiä syy-seuraus-suhdetta.

Puhevammaisten tulkkipalvelut

Puhevammaisen henkilön on mahdollista saada tulkkauspalveluja. **Palveluiden avulla tulee kuulluksi ja ymmärretyksi ja voi kommunikoida toisten ihmisten kanssa.** Lapsi kommunikoi käyttämällä jotain esteettömän viestinnän keinoa ja tulkki kertoo muille ihmisille lapsen asian puheella. **Tulkkipalvelut edellyttävät, että lapsi pystyy käyttämään jotain kommunikointikeinoa ja täten voi ilmaista itseään.**

Tulkkauspalveluja lapsella voi hyödyntää esimerkiksi **koulussa, harrastuksissa ja vapaa-ajalla.** Usein lapsen vanhemmat toimivat ikään kuin lapsen tulkkina, mutta tulkkauspalvelujen ansiosta vanhempien ei tarvitse olla jatkuvasti tulkin roolissa. Lapset ja nuoret saattavat haluta mennä esimerkiksi omiin harrastuksiin ilman vanhempia ja vanhemmat voivat luottaa siihen, että heidän jälkikasvunsa **tulee kuulluksi ja ymmärretyksi.**

Tulkkauspalveluja saadaan yleensä Kelasta. Peruskoulua käyvillä lapsilla on kuitenkin mahdollista saada kouluun tulkkauspalveluja oman kunnan opetustoimesta.

Avain-säätiö

Avain-säätiö järjestää sosiaalipalveluja, jotka tukevat kuntoutumista ja selviytymistä. Säätiön palveluiden avulla edistetään tukeaa tarvitsevien ihmisten mahdollisuutta osallistua ja vaikuttaa. Avain-säätiön toimintaan kuuluu myös palveluita tukeva kokeilu-, kehittämis- ja tutkimustoiminta. Avain-säätiöltä saa **tulkkauspalveluja, työelämänohjausta, tukeaa arjen hallintaan sekä yhteisönohjausta.**

Avain-säätiön **yhteisönohjauksessa opetetaan ja ohjataan AAC-keinojen käytössä.** Ohjaukseen voi kuulua myös henkilökohtaisten materiaalien, kuten kuvien, valmistaminen. Ohjauksen tarkoituksena on, että lapsi ja hänen läheisensä löytävät toimivan vuorovaikutuskeinon tai, että käytössä olevia keinoja kehitetään.

Yhteisönohjausta haetaan oman kunnan sosiaalitoimesta ja hakemukseen tarvitaan lääkärin lausunto tai puheterapeutin suositus. Palvelua voi myös ostaa Avainsäätiöltä. Ohjauksessa mennään asiakkaan ja lähi-ihmisten tavoitteiden ja toiveiden johdattamana. Ohjaus on tarkoitettu lapselle ja tämän lähi-ihmisille.

Hyödyllisiä sivustoja:

- **Aivoliitto**: tekee työtä aivoterveysten hyväksi ja edustaa henkilöitä joilla on esimerkiksi kehityksellinen kielihäiriö. Sivustolta löytyy tietoa ja tukea kommunikointiin <https://www.aivoliitto.fi/>
- **Avainsäätiö**: Säätiön verkkosivusto <http://www.avainsaatio.fi/index.php>
- **Esteetön viestintä lapsen arjessa**. Vertaistukiryhmä Facebookissa
- **Kommunikaatiokeskus**. Aivoliiton alainen sosiaalisen median sivusto Facebookissa
- **Käsi puhe** Instagramissa, Facebookissa ja YouTubessa sekä www.kasipuhe.fi Videoita joiden avulla tukiviittomien oppiminen on nopeaa ja helppoa.
- **Papunet**: monipuolisesti tietoa ja materiaaleja eri kommunikointikeinoista <https://papunet.net/>
- **Pikku Kakkosen** sivuilta löytyy mm. satuja ja loruja tukiviittomien tuella <https://areena.yle.fi/lapset>
- **Verner**: verkkopalvelu kehitysvammaisuudesta <https://www.verneri.net/>
- **Viitottu rakkaus**: Sivustolta löytyy ilmaiseksi erilaisia tukimateriaaleja <https://viitotturakkaus.fi/>
- **Viito-viittomasanakirja** ladattavissa sovelluskaupasta älylaitteisiin

Oman AAC-ohjaajan yhteystiedot:

Jäikö joku asia mietityttämään? Kirjoittakaa ajatuksia ylös ja esittäkää ne seuraavalla kerralla AAC-ohjaajalle:

Avain-säätiön yhteystiedot:

avainsaatio@avainsaatio.fi

Lahti

Saimaankatu 18 B 15140 Lahti

Puhelinnumero: 03 7346 144

KUVAT

- ❖ **Viittoma ulos:** Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Elina Vanninen, muokkaus Sari Kivimäki
<https://kuvapankki.papunet.net/haku/ulos>

- ❖ **Viittoma isä:** Papunetin kuvapankki, papunet.net. Elina Vanninen,

muokkaus Sari Kivimäki
<https://kuvapankki.papunet.net/haku/is%C3%A4>

- ❖ **Viittoma äiti:** Papunetin kuvapankki, papunet.net.
Elina Vanninen,

muokkaus Sari Kivimäki
<https://kuvapankki.papunet.net/haku/%C3%A4iti>

- ❖ **Koti:** Papunetin kuvapankki, papunet.net. Sergio Palao/
ARASAAC <https://kuvapankki.papunet.net/haku/koti>

- ❖ **Iloinen:** Papunetin kuvapankki, papunet.net. Sergio Palao/
ARASAAC
<https://kuvapankki.papunet.net/haku/iloinen>

- ❖ Muut kuvat: © Meri-Liisa Pirilä, 2020.